

and the low demands of Prague musical audiences. By contrast he evaluated positively composers of the 'Czech modern' group, for example Vítězslav Novák, Josef Suk, and Josef Bohuslav Foerster, and encouraged composers of the younger generation.

Reviews account for the largest portion of the printed matter in the materials from Šourek's estate. Most of them have the traditional structure. The beginning gives a brief introduction to the work, the composer, and/or the musical event. Then as a rule comes the longest section – an analysis and critique of the work performed. The end of the review is devoted to a very brief assessment of the performance. Only in the case of well-known works such as pieces by Beethoven or Mozart is a substantial portion devoted to evaluation of the performance, with description of the work practically omitted. A much smaller portion of the newspaper clippings consists of articles devoted to major anniversaries or birthdays of important institutions and persons. In such cases Šourek summarizes their musical activities to date, which he then evaluates favourably. Only a small fragment of the materials from his estate consists of reviews of compositions recently published by Hudební matice Umělecké besedy (the Music Fund of the Artists' Society). Here he always gives an extensive evaluation of works by young composers such as K.B. Jirák, Boleslav Vomáčka, Ladislav Vycpálek, and Vilém Petrželka, mentioning their previous output and estimating their future development.

Otakar Šourek was indisputably well-educated, with a wide range of knowledge pertaining not only to music. He dreamed of an ideal public musical life where the criterion would not be size of audiences, box office receipts, or personal interests, but the quality of musical expression by both composers and performers. Also evident from many of Šourek's reflections and allusions is his opinion that a healthy musical culture requires appropriate education. It was in the low level of music education that he saw the source of the not-very-refined taste of musical audiences:

Weingartner's piece itself [...] was only proof of how this outstanding performing artist, so painstakingly strict towards the values of works by others [...], can be surprisingly tolerant and uncritical concerning expressions of his own spirit, if he has the courage to boast of such a creation at all before a foreign audience on the occasions of rare concert trips. (However, this audience for its part shows very little taste when, out of politeness to the guest, it shows its appreciation for such a work by applauding enthusiastically and even forces repetition of some portions thereof.)³

Šourek did not diverge from the ranks of other music critics in his attitudes. But he was not afraid to express his opinion with a sharp tongue at times, though never in a vulgar fashion or with malicious intent. He criticized the bad habits of the musical public and cultural life, but always ended his articles positively, with an expression of faith in a better future.

3) ŠOUREK, Otakar: 'Felix Weingartner s Českou Filharmonií' ('F.W. with the Czech Philharmonic'), *Venkov* 30 Dec. 1921.

Umělecké kontakty Jana Ludevíta Procházky¹

JANA VOJTĚŠKOVÁ

Ludvík Procházka
Fotografie / Photograph, E. Bieber, Hamburg, 80. léta 19. století / 1880s NM-ČMH-MBS E XVII/24

U příležitosti 20. výročí úmrtí Ludevíta Procházky byl v roce 1908 publikován v časopisu *Hudební revue* rozsáhlý článek s názvem *První apoštol hudby Smetanovy*. Jeho autor Jan Loewenbach² ho věnoval *památce muže, bez něhož by umění Smetanovo sotva bylo dosáhlo tak záhy onoho vítězství, jež se stalo epochou moderní hudby české*.³ Autor zdůraznil Procházkovy zásluhy o rozvoj hudebního života v Praze a jak napovídá název článku, soustředil se hlavně na Procházkův význam při prosazování Smetanovy hudby, která se orientovala na moderní evropské trendy a přitom tvrdě narážela na domácí konzervativní prostředí. Před Loewenbachovým prvním rozsáhlejším zhodnocením vyzdvihl význam Procházkovy osobnosti v nekrologu Otakar Hostinský.⁴ Označil Procházku jako člověka s neobyčejným vzděláním, pronikavým duchem a záčným úsudkem, člověka, který stál dlouhou řadu let v popředí českého hudebního života a neohroženě hájil Smetanův ideál moderní české národní hudby.

V roce 1908 došlo v souvislosti s Procházkou ještě k jiné události: v Berlíně v aukčním domě Stargardt byla vydražena jedna z nejcennějších soukromých hudebních sbírek tehdejšího Rakouska-Uherska – sbírka Friedricha Donebauera. Mezi cennými draženými památkami bylo také album dr. Ludevíta Procházky, které obsahovalo 170 dopisů významných osobností hudebního a uměleckého života. Protože veřejné instituce tehdy neměly potřebnou finanční částku, podstatná část Donebauerovy sbírky přešla do soukromého

1) Tato studie vznikla v rámci grantu Národního muzea s podporou MK na přípravu kritické edice alba dr. Ludevíta Procházky. Děkuji všem, kteří mi pomohli při přípravě edice i této studie – zvláště Davidu R. Beveridgeovi, Janě Fojtíkové, Jarmile Gabrielové, Milanu Pospíšilovi, Vlastě Reittererové a Dagmar Štefancové.

2) Psal se též Löwenbach, viz pozn. 35.

3) LOEWENBACH, Jan: *První apoštol hudby Smetanovy*, in: *Hudební revue*, roč. I, č. 7, 1908, s. 329–355.

4) Dalibor, roč. 10, 1888, č. 33 (s. 262), č. 37 (s. 294–295), č. 38 (s. 303) a č. 39 (s. 310–311). Bez uvedení autora. Nekrolog byl v podstatě převzat ze *Světozoru*, kde je autor uveden.

vlastnictví továrníka Richarda Morawetze.⁵ Teprve v roce 2003 bylo album zakoupeno od Morawetzových dědiců a od té doby je uloženo ve sbírkách Národního muzea – Českého muzea hudby.

Jan Ludevít Procházka⁶ (1837–1888) patřil v šedesátých a sedmdesátých letech 19. století k významným osobnostem pražského hudebního života.⁷ Byl klavíristou, skladatelem, dirigentem, pedagogem, hudebním kritikem, editorem i organizátorem koncertů. Po odchodu do Hamburku v roce 1879 významně přispěl k propagaci české hudby v zahraničí.

Do Prahy na studia přišel v roce 1854. Na otcovo přání studoval práva (získal titul JUDr.), ale jeho velkou láskou byla hudba. Po pádu bachovského absolutismu a uvolnění národního života v roce 1860 se velmi intenzivně věnoval spolkové činnosti. Byl jednou ze zakládajících osobností pražského Hlaholu a Umělecké besedy. V polovině 60. let se etabloval jako významný hudební kritik. Od listopadu 1865 převzal po Smetanovi hudební rubriku *Národních listů*. O pět let později založil první moderně orientovaný hudební časopis v Čechách – *Hudební listy* – a po třech letech prosmetanovsky orientované periodikum *Dalibor*, jehož první dva ročníky (do roku 1874) redigoval. Méně známou skutečností je, že přispíval také do hudební rubriky německé *Politik*.⁸ V Praze vyvinul velmi intenzivní a mnohostrannou činnost, v níž setrval téměř po dvě desetiletí.

V roce 1866 založil smíšený sbor Umělecké besedy a sám ho řídil. Novinkou, kterou Procházka zavedl, byly historické koncerty, v nichž seznamoval veřejnost s tehdy neznámými díly renesančních a barokních autorů. V roce 1870 byly koncerty doplněny duchovní hudbou současníků a nazvány *Musica sacra*. Bohužel téhož roku smíšený sbor Umělecké besedy zanikl a s ním i ve své době pozoruhodná provedení staré hudby. Řízení sboru však Procházka nadlouho neopustil. V roce 1874 se stal ředitelem nově zřízeného pravo-

5) Morawetz uprchl v březnu roku 1939 z Československa a jeho sbírky zůstaly na území Čech. Po válce veškerý jeho majetek zabavili komunisté. Výtvarné památky byly deponovány do Národní galerie, ostatní do literárního archivu Národního muzea. Po roce 1989 byl majetek v restitucích navrácen Morawetzovým dědicům s podmínkou, že české instituce musí mít přednostní právo získat bohemika dříve, než by měla být vyvezena ze země. Hudební sbírka byla proto nabídnuta Národnímu muzeu – Českému muzeu hudby, v roce 2003 koupil realizovalo Ministerstvo kultury ČR.

V dnešním stavu obsahuje Morawetzova hudební sbírka korespondenci a jiné písemné nenotové památky, ikonografický materiál, notové rukopisy a divadelní a koncertní plakáty nebo programy. Hudební památky Morawetzovy sbírky popsal již v roce 1962 Milan Poštolka v Časopise Národního muzea. Sběrka tedy byla muzikologické veřejnosti známá, nebyla však zpracovaná a přístupná badatelům.

6) Psán též Procházka, Prohaska Johann Ludwig.

7) ČERNÝ, Miroslav: *Procházka Jan Ludevít*, in: Československý hudební slovník osob a institucí, sv. 2, Státní hudební vydavatelství, Praha 1965, s. 370; OTTLOVÁ, Marta: *Procházka, Jan Ludevít*, in: Die Musik in Geschichte und Gegenwart, Personenteil, Bd. 13, Bärenreiter, Kassel, s. a., s. 955–956; REITTEREROVÁ, Vlasta: *Procházka Jan Ludevít*, in: LUDVOVÁ, Jitka a kol. (ed.): *Hudební divadlo v českých zemích*, Divadelní ústav a Academia, Praha 2006; REITTEREROVÁ, Vlasta: *Procházka Jan Ludevít*, in: Český hudební slovník osob a institucí, dostupný z [www \[cit. 2011-07-28\]](http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/): <http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/>; *Ludevít Procházka. Slavná doba české hudby. Výbor z kritik a článků*, ed. Miloslav Nedbal, Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Praha 1958, 281 s.

8) Bylo to v roce 1877, dva roky před jeho odchodem do zahraničí. Jeho kritiky byly označeny šifrou P.

slavného chrámu v Praze a o tři roky později ředitelem Jednoty svatovítské. I zde usiloval o zajímavé produkce. S Jednotou např. provedl Schumannovo *Requiem*.

V roce 1871 zavedl Procházka organizačně méně náročné tzv. volné hudební zábavy, zaměřené na hudební novinky. Prováděny byly jak písně a komorní hudba, tak i čtyřruční úpravy symfonických děl pro klavír. V *Hudebních listech* tehdy vyzýval skladatele, aby zde představili své novinky. Pražané tak měli možnost poznat nová díla Smetanova, Dvořáková, Fibichova, Bendlova, Blodkova, Šeborova, Křížkovského, Rozkošného a jiných českých autorů. Na programu byly také skladby ruských a polských skladatelů.

V 70. letech se Procházkovy aktivity rozšířily i do jiných oblastí. V roce 1871 byl jedním ze zakladatelů Hudební matice Umělecké besedy, která se zpočátku zaměřila na vydávání klavírních výtahů českých oper. V roce 1874 založil spolu s Františkem Ladislavem Riegrem hudební odbor při Museu Království českého – základ sbírek dnešního Českého muzea hudby. O dva roky později byl z Procházka podnětu založen česko-německý Spolek pro komorní hudbu (Kammermusikverein), jehož jednatelem byl Procházka až do svého odchodu do zahraničí.

V druhé polovině 70. let byl Procházka nucen své aktivity omezit. Z Prahy odešel Bedřich Smetana a Otakar Hostinský, ve své první podobě zanikl časopis *Dalibor*. Procházkův vztah k pražskému magistrátu, který měl staročeské vedení, nebyl kvůli jeho přátelským vztahům s mladočechy nejlepší. Za těchto okolností se Procházka v roce 1879 přestěhoval s rodinou do Hamburku, kde jeho manželka Marta získala angažmá u tamní opery. V Hamburku se stal ředitelem Spolku hudebních umělců (Tonkünstlerverein), působil zde i jako profesor klavírní hry na konzervatoři a majitel prosperujícího hudebního ústavu. V době svého pobytu živě propagoval českou hudbu. Jak známo, seznámil obyvatele Hamburku s mnoha díly Smetanovými. V uvádění české hudby pokračoval i v Drážďanech, kam přesídlil s rodinou na jednu sezonu kvůli angažmá své ženy. Zbytek svého života strávil v Hamburku. Procházkovu dílo se uzavřelo poměrně brzy, zemřel v roce 1888 ve věku jedenapadesáti let.

Album dr. Ludevíta Procházky⁹ vzniklo s největší pravděpodobností až po Procházkově smrti. Bylo nejspíše sestaveno s úmyslem ukázat nebývalý rozsah uměleckých kontaktů, které Procházka za svého života udržoval. Přestože je seřazeno abecedně (s několika výjimkami), a postrádá proto chronologickou a tematickou návaznost, můžeme v něm vysledovat zajímavý obraz Procházkových aktivit. V šedesátých letech, v době obnovy kulturního života české společnosti a vzniku velkého množství zpěváckých spolků, Procházku zaměstnávala především tvorba, interpretace a vydávání českých písní a sborů. Vedle toho věnoval značnou energii také abonentním koncertům Umělecké besedy, jejichž dra-

9) Album je pod signaturou NM-ČMH G 13 627 zařazeno do fondu nenotových rukopisů hudebněhistorického oddělení ČMH. Má koženou vazbu se zlatým vyraženým tiskem a zlatou ořízkou. Na titulním listu se nachází fotografie dr. Ludevíta Procházky s jeho vlastnoručním podpisem. Kromě dvou volně vložených dopisů jsou ostatní dopisy v albu nalepeny a číslovány tužkou jak na originálu, tak i na listu alba. Dnes album obsahuje 169 položek. Jejich soupis, seřazený abecedně podle pisatelů, přikládáme v tabulce na konec této studie. V textu jsou odkazy k jednotlivým konkrétním dopisům vyjádřeny číslem, které je v kulatých závorkách uvedeno přímo za jménem pisatele nebo citací.

maturgii spolu se Smetanou zajišťoval, a koncertním produkcím se smíšeným sborem Umělecké besedy. V sedmdesátých letech se více orientoval na slovanské autory (ruské a polské), jejichž tvorbu v Praze uváděl. Z téže doby je doložena také korespondence s rakouskými skladateli, zvláště z okruhu Štýrského Hradce, a několik dopisů od českých skladatelů. Po přestěhování do Hamburku můžeme v korespondenci sledovat intenzivní snahu prosazovat tvorbu českých skladatelů v Německu, jak to dokládají dopisy Smetanovy a Dvořákovy. Tehdy se Procházka vrátil k edicím lidových písní a vydává vlastní tvorbu inspirovanou folklórem. Zajímavé jsou i jeho kontakty s cizími interprety a skladateli.

České vlastenecké písně a sbory

Po pádu bachovského absolutismu a vyhlášení Říjnového diplomu v roce 1860 došlo v českých zemích ke změnám ve veřejné politické a spolkové činnosti, postupně bylo ústavou zaručeno i právo na ochranu a pěstování vlastní národnosti a jazyka. V té době patřily k neaktivnějším složkám české společnosti zpěvácké spolky. Přední postavení mezi nimi zaujal pražský Hlahol, založený v roce 1861. V letech 1863–1865 byl jeho sbormistrem Bedřich Smetana, Procházka pracoval jako jednatel spolku. Zpěvácké spolky se účastnily všech významných společenských akcí, jako byly např. oslavy tisíciletého výročí přijetí křesťanství v českých zemích v roce 1863 nebo slavnosti u příležitosti položení základního kamene Národního divadla v roce 1868. Brzy se ukázalo, že chybí vhodný a hodnotný repertoár. Procházka věnoval velké úsilí nejen publikování a provozování již existujících vlasteneckých (českých) písní a sborů, ale významně motivoval i jejich vznik.¹⁰ Oslovoval nejen přední pražské skladatele, ale i venkovské učitele, faráře a ředitele kůrů. Problémem byly ovšem kvalitní české texty (sami skladatelé většinou neovládali dobře češtinu). Procházka, jehož čeština byla perfektní, udržoval proto kontakty i s českými básníky a překladateli. Texty mu zasílali např. Boleslav Jablonský (61), František Jaroslav Vacek-Kamenický (165), na textech úzce spolupracoval také jeho blízký přítel P. Václav Štulc (137–138).

V roce 1860 připravoval Procházka s Emanuelem Melišem vydání sbírky českých sborů *Záboj*.¹¹ V této souvislosti korespondoval mj. se skladateli Václavem Jindřichem Veitem (153–155), Františkem Suchánkem (139–140) a Josefem Vorlem (161–164). O rok později vydal Procházka sbírku čtyřhlasých mužských „směsů“ *Bojan*¹² a společně s Pivodou obdobně koncipovanou *Vesnu*.¹³ Z této doby se dochovaly dva rozsáhlé dopisy významného moravského skladatele Pavla Křížkovského (73–74), působícího v Brně. Pisatel v nich

10) Sám Procházka skládal vlastenecké písně (oblíbená byla zvláště *Kovářská* na text Františka Ladislava Riegra) a sbory, které publikoval ve sbírce původních čtvero zpěvů pro mužské hlasy *Hlahol* (od roku 1868 je vydávalo nakladatelství Vitek a Starý).

11) *Záboj*, sbírka původních čtvero zpěvů pro mužské hlasy, A. Christoph & W. Kuhé (jindy Marco Berra), No 1542–1547.

12) *Bojan*, sbírka čtyřhlasých mužských směsů, Ad. Christoph & W. Kuhé, Praha [1861] – 2 sešity.

13) *Vesna*, sbírka původních zpěvů pro jeden a dva hlasy s průvodem fortepiana a čtvero zpěvů pro mužský sbor, vydal František Pivoda a Ludevít Procházka, Ad. Christoph & W. Kuhé (jindy Marco Berra), 1861. Zde mj. vyšla Procházka píseň pro jeden hlas *Pravý Čech*, věnovaná příteli J. L. Lukesovi, dále píseň pro dva hlasy *Čech* a mužský sbor *Pomoc pro náramnou lásku*.

vyjádřil Procházce vděčnost za prosazování svých děl a za podněty k další tvorbě. Děkoval mu za pražské provedení sboru *Utonulá*, jehož úspěch ho potěšil. Jako výraz své vděčnosti poskytl bez nároku na honorář své sbory *Zatoč se, dievča*, *Odvedeného prosba* a *Šohaj černoooký*. První z nich pak skutečně vyšel ve *Vesně*.

Koncerty Umělecké besedy

Další korespondence z alba se týká činnosti Umělecké besedy, založené v roce 1863. Jejím cílem bylo *pěstovati umění*, a tím se rozumělo: v *duchu rozhodně národním, českém!* Prvním předsedou hudebního odboru byl Bedřich Smetana, Procházka řídil organizační záležitosti jako jednatel, aktivní byl i jako interpret. K významným podnikům Umělecké besedy z jejich počátků patřily abonentní koncerty ve Smetanově a Procházkově dramaturgii. V této souvislosti Procházka rozvinul korespondenci také se zahraničními skladateli a interprety. Johann Joseph Abert (1–2) byl v Praze znám z doby svých studií na pražské konzervatoři. Byl potěšen, že na první abonentní koncert Umělecké besedy byla vybrána jeho symfonická báseň *Columbus*. Pozvání na druhý abonentní koncert přijal maďarský houslista Eduard Reményi (112–113).

Abonentní koncerty Umělecké besedy neměly dlouhého trvání a Procházka hledal nové aktivity. V roce 1866 založil smíšený sbor Umělecké besedy, s nímž se v témže roce zúčastnil velkolepého pražského provedení Lisztova oratoria *Legenda o sv. Alžbětě*. Ohledně této události korespondoval nejen se samotným Franzem Lisztem (80) a s dirigentem Hansem von Bülow (20–24), který dílo krátce před pražským provedením uvedl v Mnichově, ale i s baronem Karlem von Perfall (102–106), královským bavorským dvorním hudebním intendantem.

Z dopisů Franze Liszta a Hanse von Bülow

O souhlas s provedením *Legendy o svaté Alžbětě* požádal Liszt jménem Umělecké besedy Bedřich Smetana. V dopisu Procházce se Liszt (80) omlouvá, že materiál k *Legendě o sv. Alžbětě* nemůže do Prahy v požadovaném termínu zapůjčit, protože jej slíbil Hansi von Bülow, který má dílo provést v Mnichově. Poté by měla partitura putovat do Lipska, kam ji slíbil Franzi Brendelovi pro Tonkünstlerverein. Nabídl však jinou kompozici k provedení. Do Prahy zaslal rukopis *Cyryllus-Hymne*. Byla to pravděpodobně skladba *Slavimo slavno, slaveni!*¹⁴ pro mužský sbor a varhany, komponovaná k tisíciletému výročí příchodu

14) Srov. MUELLER, R. Charin – ECKHARDT, M.: *Thematisches Verzeichnis der Werke Franz Liszts* (München, in Vorbereitung) LW- J16, E 18, citováno podle OxfordMusicOnline, dostupný z www: http://oxfordmusic.mlp.cz/subscriber/article_works/grove/music/48265pg28#S48265.29 [cit.2011-07-28].

Franz Liszt

Fotografie / Photograph, Canzi és Heller, Pesten, ante 1865 NM-ČMH-MBS E XXIVb/4b

du Cyrila a Metoděje na Velkou Moravu a premiérována 3. 7. 1863 v Římě. Liszta by potěšilo, kdyby byla skladba provedena na koncertu Umělecké besedy. Pokud by nebyly k dispozici varhany, navrhol, aby podporu zpěváků převzaly dechové a žesťové nástroje. Prosil Bedřicha Smetanu, aby připojil instrumentaci podle velikosti sálu a síly sboru.

Brzy po Lisztově dopisu dostal Procházka odpověď i od Hanse von Bülow (20), který oznámil, že oratorium *Legenda o sv. Alžbětě* bude provedeno v Královském dvorním divadle v Mnichově 24. února 1866, možná se bude opakovat i 28. února. Začátkem března může být partitura v Praze. Zároveň doporučoval, aby se Procházka obrátil na královskou dvorní intendaturu (barona von Perfall), kde byly k dispozici opisy hlasů z pešťského Musikvereinu. Předsednictvu Umělecké besedy poděkoval za pozvání na provedení 20. dubna v Praze, ale bohužel musel odmítnout. Pochyboval také, že by „abbé“ Liszt mohl podniknout cestu z Paříže. Pro všechny případy ale poslal jeho adresu. Potěšilo by ho zaslání kritiky nebo referátu o pražském provedení, kterému přál z celého srdce úspěch (22).

Nastudování *Legendy o svaté Alžbětě* se skutečně setkala v Praze s velkým ohlase. Smetana řídil orchestr obou zemských divadel, sbory Hlaholu a Umělecké besedy. Vystoupilo 500 účinkujících, roli Alžběty zpívala Emilie Bubeníčková a její výkon ocenilo publikum s velkým entusiasmem. Národní listy o koncertu napsaly: *Provedení z hlediska uměleckého bylo výtečné. [...] Smetana dovedl Lisztovo dílo k vítězství.*¹⁵

Provedení *Legendy o sv. Alžbětě* se neopakovalo, ačkoli z korespondence vyplývá, že Procházka a jiní pro to vyvinuli velké úsilí.

Historické koncerty

K samostatným produkcím smíšeného sboru Umělecké besedy patřily tzv. historické koncerty, kde Procházka uváděl skladby starších historických období (Palestrina, Josquin ad.). V další fázi je rozšířil i o duchovní skladby svých současníků a nazval je *Musica sacra*. Vzhledem k tomu, že renesanci staré hudby prožívala Evropa v širším kontextu až později, představovaly tyto Procházkovy koncerty velmi pozoruhodné, svým způsobem průkopnické počiny. Jeho zájem o starou hudbu dokládají také některé dopisy v albu. Přes dr. Wilhelma Ambrose (3) zprostředkoval v roce 1872 Smetanovi kontakt s drážďanským královským knihovníkem Moritzem Fürstenauem, který poskytl k provedení skladby českého barokního skladatele Jana Dismase Zelenky. Procházka si dopisoval i s Rober-

¹⁵⁾ *Národní listy*, 21. 4. 1866, denní zprávy.

Emilie Bubeníčková
Fotografie / Photograph,
H. Fiedler, Prag, 1865
Archiv Národního divadla /
Archive of the National Theatre

tem Eitnerem (33), jemuž zaslal Luytonovu *Missu 7 vocum Super Basini „Caesar“*. Kromě toho patřil k hlavním organizátorům oslav 100. výročí narození Václava Jana Tomáška (v roce 1874) a korespondoval s jeho žáky Karlem Jeltschem (62) a Juliem Schulhoffem (129), kteří žili v zahraničí.

Z dopisů Leopolda Eugena Měchury

Spolu se smíšeným sborem Umělecké besedy provedl Procházka kantáty svého učitele Leopolda Eugena Měchury, jenž je v albu zastoupen osmi obsáhlými dopisy (90–97), dosvědčujícími blízký a otevřený vztah mezi učitelem a žákem.¹⁶

Leopold Eugen Měchura (1804–1870) pocházel z rodiny pražského právníka, která žila bohatým kulturním životem a provozovala mj. známý pražský salon, v němž se scházely významné osobnosti. Docházel tam také historik František Palacký, pozdější Měchurův švagr. Přestože Měchura po roce 1860 projevoval české národní cítění, češtinu dobře neovládal a neodvažoval se psát své dopisy česky. Z korespondence je zřejmé, že Procházka výrazně podněcoval Měchuru k tvorbě a jeho nejvýznamnější díla také realizoval. Už v roce 1863, brzy po založení Umělecké besedy, navrhol svému učiteli, že na jednom z jejích prvních koncertů bude provedena Měchurova orchestrální skladba. Ten nabídl svou *4. symfonii*, ale pouze za předpokladu, že bude k dispozici dobrý orchestr. K provedení tehdy nedošlo. O pět let později Procházka se svým smíšeným sborem studoval Měchurovy kantáty *Štědrý den* (na text Erbenův) a *Pohřeb na Kaňku* (na text A. V. Šmilovského). Měchura tehdy velmi pozorně sledoval přípravy a psal Procházkově své připomínky k provozovacímu aparátu i pojetí skladby. Zúčastnil se premiéry, ale protože byl plaché povahy, požadoval, aby nebyl veřejně jako autor osloven. Premiéra se pod Procházkovou taktovkou konala na koncertě Umělecké besedy¹⁷ za účasti tří set účinkujících. Po tomto provedení zaslal autor Procházkově ještě kantátu *Májová noc* a nabídl také baladu *Credo mrtvých*. Rovněž Měchurova opera *Marie Potocká* (podle Puškinovy *Bachčisarajské fontány*) byla doporučena k realizaci právě Procházkou. Měchura v jednom ze svých dopisů děkuje ředitelství Prozatímního divadla za výzvu, která přišla prostřednictvím Procházkovým. Opera byla ovšem inscenována až v roce 1871, tedy rok po skladatelově smrti.

Měchura se ve svých dopisech vyjadřuje mj. i k tvorbě Richarda Wagnera. Nesouhlasí s ním sice ve všem, přesto mu musí přiznat, že má *srdce a ducha* a že má zůstat na Wagnerovi, jakou formu zvolí.¹⁸ Měchurův zájem patřil také Smetanovi a jeho opeře *Dalibor*, která se setkala u publika i kritiky s rozporuplnými reakcemi právě kvůli Wagnerovu vlivu (96).

¹⁶⁾ Překlady všech dopisů publikoval HNLIČKA, Alois: *Z dopisů Leop. Eug. Měchury Dru L. Procházkově*, *Hudební revue* XIII, 1919/20, s. 215–217, 225, 254–259.

¹⁷⁾ 22. 3. 1868.

¹⁸⁾ *Geht mir weg mit dem Idiom der Zukunftsmusik! – Warum soll Wagner nicht erlaubt seyn und n[icht] die Freyheit haben, sich eine eigene Bahn zu treten? – Auch die Cunst muß ihren Consttialismus haben, und was that denn der Heros Gluk, als er mit seiner so viel als 20ten Oper den Uebergang zur Oper heutigen Tages bildete? – Nun, wenn ich auch die Ansichten Wagners durchweg nicht billige, so glaube ihm doch Eines zuzusprechen, daß er doch Hertz und Seele hat, und ihm die Form doch frey stehen muß, dieß zu bethätigen. [...] – Wohl gehört zu solchen Cuns[t]täten Wagners nur Gewaltnatur, und diese sollte nicht abgethan werden in dem Urthe[i]lsspruche einer Zukunft etz[?].* (91)

Marta Procházková

K udržování Procházkových uměleckých kontaktů přispívala také jeho manželka Marta, rozená Reisingerová (1849–1903), s níž se Procházka oženil v listopadu roku 1868. Marta Procházková byla velmi kultivovaná a hudebně vzdělaná zpěvačka.¹⁹ Jevila plné porozumění pro aktivity svého manžela a na mnoha z nich se podílela. Počátkem 70. let vystupovala především na tzv. volných hudebních zábavách. Byla duší salonu v domě Procházkových v Ječné ul. čp. 1833, kde se scházeli přední čeští i zahraniční hudebníci. Často ho navštěvovaly zpěvačky, např. italské sopranistky Giuseppina Vitali-Augusti (159) a Mathilda Ricci (117), které v Praze slavily úspěchy v rolích z Verdiho oper. K vítaným příchozím patřila také zpěvačka Emilia Chiomi (26), primadona Her Majesty's Opera v Londýně, která byla v červnu roku 1878 prvním zahraničním hostem v *Prodané nevěstě*. Procházkoví byli v kontaktu také s komorní virtuóskou saského krále Marií Krebs (72), dcerou skladatele Karla Krebse, nebo Marthou Remmert (116), německou klavíristkou, hudební pedagožkou, skladatelkou, dirigentkou a publicistkou. Z polských interpretů je třeba zmínit houslisty Władysława Górského (49) a Stanisława Taborowského (141), klavíristu Emile Smietaňského (133), zpěvačku Justynu Machwitz (85) nebo skladatele Władysława Żeleńskiego (82, 167): ti všichni měli u Procházkových dveře otevřené.

Hostům se v salonu dostalo nejen dobrého pohoštění, ale i odborných diskusí, zajímavé literatury a hudebních zážitků (poprvé tu zazněly mnohé hudební novinky). Tyto cílené umělecké kontakty měly velký význam nejen pro pražský hudební život, ale i pro šíření české hudební kultury do zahraničí. V Procházkově albu se také zachoval dopis klavíristky Anny Rilke (122), později provdané Grosser, tety básníka Rainera Marii Rilkeho. Svůj vztah k české kultuře prokázala v roce 1884, když se v Berlíně ujala provedení Dvořákova *Klavírního koncertu g moll*, op. 33 (za skladatelova řízení).²⁰

Marta Procházková zpívala i na koncertech Umělecké besedy a pražského Hlaholu, postupně přijímala též operní role. Začátek její zahraniční kariéry spadá do září 1875, kdy navštívila se svým manželem Vídeň. Dostala zde příležitost k vystoupení na filharmonickém koncertu pod taktovkou Hanse Richtera²¹ a na uměleckém večeru ve velkém sálu vídeňského Musikvereinu. Hans Richter, který s Procházkovými v roce 1875 udržoval písemný kontakt (119–120), pomohl Martě Procházkové nastartovat její zahraniční kariéru. Doufal v její angažmá ve Vídni, k tomu však nedošlo. Zatím se Procházková vypracovala v uznávanou operní pěvkyni, jak o tom mj. svědčí dopisy skladatele Karla Goldmarka (45–47) u příležitosti provedení jeho opery *Königin von Saba* v pražském Novoměstském divadle.²² Goldmark, který Procházkovou osobně slyšel, byl přesvědčen, že její podání bude vynikající. Zárukou mu byl *nádherný hlas, zralá umělkyně, vroucnost*

19) Jejím učitelem zpěvu byl Jindřich Pech, bratr Elišky Krásnohorské. V polovině 70. let ji školil ve Vídni barytonista Johann Röss, nepochybně v souvislosti s pokusem o tamní angažmá.

20) Události související s provedením Dvořákova koncertu popsala ve svých vzpomínkách – GROSSER-RILKE, Anna: *Nie verwehte Klänge*, Otto Beyer, Leipzig-Berlin 1937.

21) 28. 11. 1875.

22) 25. 5. 1878.

jejího hlubokého citu a dokonalý zjev.²³ V roce 1879 získala Marta Procházková angažmá v Městském divadle v Hamburku, poté na jednu sezónu v Dvorní opeře v Drážďanech, odkud se vrátila zpět do Hamburku. Vystoupila v řadě rolí od Glucka až po Verdiho (Aida, Leonora v *Trubadúru*, Amélie v *Maškarním plese*), od Mozarta (Donna Anna, hraběnka ve *Figarově svatbě*) až po Wagnera (Senta, Alžběta, Brunhilda a jiné).²⁴

Ján Levoslav Bella

Velké podpory ze strany Procházkovy se dostalo také slovenskému skladateli Jánovi Levoslavovi Bellovi. Osobně se setkali v roce 1873. Návštěva Prahy, včetně kontaktů s nejvýznamnějšími představiteli tehdejšího českého uměleckého života, měla pro Bellu tak zásadní význam, že ji podrobně popsal ve své autobiografii.²⁵ Vzpomínal na chvíle strávené u Procházků a na podnětné vzájemné rozhovory. „*Dal mi k dispozici partituru starších i novějších děl, literární díla o hudbě, umožnil mi přístup k produkcím a tak dokonal mé znovuzrození hudební.*“²⁶ Právě díky Procházkovi vyslechla Praha se zájmem Bellovu symfonickou báseň *Osud a ideál*, o níž spolu i korespondovali (13–14). Kromě většího počtu písní poslal Bella do Prahy *Smyčcový kvintet d moll*, určený do soutěže o cenu Umělecké besedy. Dílo bylo porotou označeno jako druhé nejlepší (po vítězném Dvořákově skladbě)²⁷ a provedeno Bennewitzovým kvartetem.

Kontakty se slovanskými a rakouskými umělci

V sedmdesátých letech 19. století se Procházka v duchu dobového panslavismu a rusofilství orientoval především na slovanské autory, jejichž díla v Praze uváděl. V jeho albu se dochovaly dopisy, resp. pamětní zápisy knížete Jurije Nikolajeviče Galycina (43), Jurije Karloviče Arnolda (7–8), Antona Rubinsteina (123–124), Alexandra Sergejeviče Faminicina (36–37), Borise Aleksandroviče Fitingova-Šel (89) i klavíristek Věry Timanovové (146–149), Alexandry Jurijevny Zograf-Dulovy (134), Annette Nikolajevny Esipovy (34) aj. V té době Procházka nadšeně propagoval písně slovanských národů, upravoval je a publikoval ve sbírkách *Slavia a Písně slovanských národů*.²⁸ V první z nich je otištěno dvacet českých a deset ruských písní. Sbíрка dosáhla veřejného uznání a Procházka neváhal věnovat jeden *skvostný exemplář*²⁹ při příležitosti návštěvy rakouského císaře v Praze jako dar do jeho privátní knihovny.

23) *Die große herrliche Stimme, die vollendete Künstlerschaft, die große Innigkeit eines tiefen Gemüthes, volle Erscheinung...* (45).

24) Její role uvedl Procházka ve svém deníku, ČMH-MBS sign. A 11, č. př. 117/200.

25) Z ní cituje OREL, Dobroslav: *Ján Levoslav Bella. K 80. narozeninám seniore slovenské hudby*, in: Sborník filozofické fakulty University Komenského v Bratislavě, roč. II, č. 25, Bratislava 1924. Zde publikovány také Procházkovy dopisy Bellovi.

26) Tamtéž, s. 43.

27) *Smyčcový kvintet G dur*, op. 77.

28) *Slavia*, sbírka národních písní slovanských. Vydal a průvodem klavírním opatřil Lud. Procházka, Eduard Grégr a Ferd. Datel, Praha říjen 1874 (2 sešity). *Písně slovanských národů*. Průvodem klavírním opatřil Ludevít Procházka. Sešit 1. Slovenské, F. A. Urbánek, Praha s. a.

29) Podle záznamu v Procházkově deníku. Viz pozn. 24.

V sedmdesátých letech korespondoval Procházka také s rakouskými skladateli, zvláště z oblasti Štýrského Hradce; byli to Wilhelm Mayer (87–88), který komponoval pod pseudonymem W. A. Rémy, dále Wilhelm Kienzl (68), Richard Heuberger (54–57) a Ferdinand Heinrich Thieriot (144–145).

S domácími českými autory pravděpodobně udržoval Procházka především osobní kontakty, a tak se v jeho albu zachovalo z této doby jen několik dopisů, a to od Karla Šebora (128) a Jindřicha Kàana (66–67).

Z dopisů Antonína Dvořáka a Bedřicha Smetany do Hamburku

Dvořák byl s Procházkou v kontaktu po celou dobu jeho německého pobytu a z jejich korespondence vyplývá, že Procházka stále usiloval o provádění Dvořákových děl.³⁰ V nejobsáhlejším dopisu (30) z ledna 1880 děkoval Dvořák Procházkovi za zaslání řádky i za kritiky z *Hamburger Nachrichten*³¹ a *Hamburgischer Correspondent*, které reagovaly na provedení jeho *Smyčcového kvartetu Es dur*, op. 51. Dvořáka inspirovaly k zamyšlení nad kritikou jeho děl v německy mluvících zemích, neboť v té době musel zvláště od vídeňských kritiků *mnohou hořkou pilulku zakusit*. Tím více byl potěšen, že o něm hamburská kritika psala pozitivně.³² Z Dvořákovy dopisu je také zřejmé, že ho Procházka žádal o nové klavírní skladby a zajímal se o *Smyčcovou serenádu*, kterou chtěl doporučit dirigentovi filharmonických koncertů v Hamburku Juliu von Bernhuth. Dvořák upřednostňoval svou *Dechovou serenádu d moll*. Zmínil se také o houslovém koncertu, který v poslední době dokončil. O vřelém vztahu Dvořáka k Procházkovi svědčí nejen úvodní oslovení *milý příteli*, ale také závěr dopisu, v němž Dvořák oznamuje, že o Velikonocích pojedí do Berlína a bude-li to jen trochu možné, zajel by navštívit Procházku do Hamburku, *do onoho města, kde před 18 lety cestoval co obyčejný muzikant* (30). O šest let později doporučoval Dvořák (31) Procházku sbírku písní *Völkerstimmen* firmě Novello & Ewer.³³ Poslední Dvořákův dopis dochovaný v Procházkově albu (32) se týká *Klavírního kvintetu*, op. 5. Dvořák nemohl nalézt svůj autograf a prosil Procházku, aby mu zapůjčil jeho opis. Kvintet měl totiž premiéru na hudební zábavě, uspořádané Procházkou v Praze v listopadu 1872.³⁴

Procházka seznámil obyvatele Hamburku také s mnoha díly Smetanovými – s klavírními skladbami, *Triem g moll*, smyčcovým kvartetem *Z mého života*, ve čtyřruční podobě se symfonickými básněmi. Vrcholem pak bylo prosazení Smetanovy opery *Dvě vdovy* (*Zwei Witwen*) na prkna hamburské opery 28. 12. 1881. Jediný Smetanův dopis dochovaný

30) Dvořákovy dopisy byly publikovány in: *Antonín Dvořák. Korespondence a dokumenty*, ed. Milan Kuna, Editio Bärenreiter, Praha 1987–2004: sv. 1, s. 196–199; sv. 2, s. 211 a 231. Editoři však neměli k dispozici originály dopisů, ale jen starší edici: *Antonín Dvořák přátelům doma*. Uspořádal O. Šourek, Praha-Brno 1941, s. 21–22, 105 a 109.

31) Kritik August Ferdinand Riccius (1819–1886) byl v kontaktu s Procházkou a o měsíc později mu děkoval za pozvání na hudební matiné (118).

32) Viz TAUEROVÁ, Jarmila: *Tausendmal Dank! Tisícere díky!*, in: *Musicalia* 1–2, roč. 3, 2011, s. 56–63.

33) Vyšly nakonec u Simrocka v Berlíně.

34) Kromě dopisů se v Procházkově albu dochoval ještě Dvořákův pamětní notový zápis datovaný 19. 9. 1874, s citací ze začátku *Nokturna* č. 2 (v Burghauserově tematickém katalogu Dvořákovy díla No. 31/2).

v albu (132) byl psán těsně před premiérou. Souvisejí s ním i dva dopisy Procházkovy. Obsah této korespondence je ve smetanovském kontextu znám,³⁵ přesto snad neuškodí, uvedeme-li ho kvůli připomenutí Procházkových aktivit ve prospěch Smetany. Procházka zval Smetanu na premiéru *Dvou vdov* do Hamburku, ale ten odmítl z finančních i zdravotních důvodů. Po požáru Národního divadla nebyl v dobré psychické kondici. Píše, že *jeho rozervaná mysl se už skorem podobá trudnomyslnosti* (132). Utrpěl velkou finanční ztrátu tím, že nedostal honorář za *Libuši* a neuskutečnilo se ani slavnostní sté představení *Prodané nevěsty* a provedení nejnovější opery *Čertova stěna*. Byl také zklamán, že *Pollini si přivlastnil vše, provozování, právo majetku, rozmnožování, tisk atd. ke Dvěma vdovám* (132). Smetana byl rád, že se Procházka zúčastní premiéry. Děkuje také, že propaguje jeho dílo v Drážďanech, a navrhuje k provedení ze symfonických skladeb *Vyšehrad*, *Vltavu* nebo předehru k *Libuši*.

O úspěchu *Dvou vdov* v Hamburku informoval Procházka Smetanu dopisem z 31. prosince 1881. Za velké štěstí považoval, že o opeře referoval Ludwig Hartmann v *Dresdner Nachrichten*, a zároveň skutečnost, že *Dvě vdovy* viděl šéf nakladatelské firmy Ed. Bote & G. Bock, která později operu vydala. Není těžké si domyslet, kdo oba pány pozval, aby navštívili premiéru.³⁶ Spolu s významným kritikem Hartmannem usiloval Procházka také o drážďanské nastudování *Prodané nevěsty*, z níž byla v roce 1882 provedena jen předehra.

Působení v Hamburku

Zmíněný Bernhard Pollini (Bernhard Baruch Pohl),³⁷ impresáριο hamburské opery, patřil mezi přední osobnosti hamburského hudebního života, s nimiž Procházka udržoval kontakty a v zastoupení Smetany s ním jednal o *Dvou vdovách*. Z dopisu Adolfa Čecha (27) pak víme, že Procházka vedl s Pollinim také jednání týkající se pražského Národního divadla, konkrétně o provedení Goldmarkovy *Královny ze Sáby*. Čech mj. píše, že *Královna ze Sáby je na německém divadle [v Praze] tak otlučena, že jen kvůli renomé chce operu dávat, neočekávajíce nějaký velký výtěžek. Nedá-li ji za tu cenu (1000 marek), ať si ji nechá*. Na Procházku se ale obraceli ohledně vyjednávání s Pollinim i další autoři. Maďarský skladatel Ödön Péter Józef de Mihalovich (98) žádal v dopise Procházku, aby se přimluvil u Polliniho a kapelníka Suchera za jeho operu *Wieland*, jejíž partitura ležela v Hamburku již dva roky.

Do širšího okruhu Procházkových kontaktů náleželi vedle kapelníka hamburské opery Josepha Suchera i kapelník drážďanské opery Ernst Edler von Schuch nebo dirigent Julius von Bernhut. V Procházkově hamburské korespondenci se dochoval také jeden dopis Hanse von Bülow (25), s nímž se adresát znal od šedesátých let.

Procházka a jeho žena se pohybovali hlavně mezi hudebními interprety, jak o tom

35) Dopis Smetanův i dopisy Procházkovy byly publikovány: *Bedřich Smetana a Dr. Lud. Procházka. Vzájemná korespondence*, ed. Jan Löwenbach, Umělecká beseda, Praha 1914, s. 70 ad.

36) Kromě dopisu se v Procházkově albu dochoval ještě pamětní notový zápis datovaný 2. 5. 1877, který uvádí ukázkou z 1. jednání opery *Libuše*, nadepsaný *Chrudoš hledá mezi dívkami svou milenku*.

37) Narodil 1838, zemřel 1897.

svědčí v albu zachované záznamy violoncellistů Davida Poppera (109) a Adolfa (?) Fischera (39–41), švédské sopranistky Christine Nilsson (100) a rakouské altistky Amalie Joachim (63–64), manželky houslového virtuosa Josepha Joachima.

Z hudebních kritiků a teoretiků se s Procházkou stýkali již uvedený Ludwig Hartmann (51–52), August Ferdinand Riccius (118) a Emil Krause (71). V albu se dochoval i jeden dopis Hugo Riemanna (121), který v té době rovněž působil v Hamburku. Procházka se zde setkal také s Beethovenovým životopiscem, Američanem Alexandrem Wheelockem Thayerem (142–143).

V osmdesátých letech se Procházka v Německu znovu vrátil k slovanským lidovým písním. Vydal několik sbírek v německém (v některých případech i anglickém) překladu a také vlastní tvorbu inspirovanou folklórem – *Völkerstimmen*, *Slavische Volksweisen*, *Duetten* a *Slavische Reigen*.³⁸ Tato Procházkova vydavatelská aktivita se pochopitelně odrazila i v jeho korespondenci.³⁹ Některé písně věnoval Procházka německým interpretům, kteří mu za ně písemně poděkovali – Eugen Gura (48) a Mathilda Brandt-Görtz (17). Procházkou vydané lidové písně zaujaly také barytonistu Julia Stockhausena (136). Roberta Musiola (99) dokonce přiměly Procházkovy písně k tomu, aby jejich autora zařadil do svého hudebního lexikonu. Procházka se zajímal i o písně lužické. Jejich sbírku mu poslal Michal Hórník (60) s nadějí, že by ji Procházka mohl vydat.

Album dr. Ludevíta Procházky přináší bohatý materiál k dějinám nejen hudebního života druhé poloviny 19. století. K hlubšímu studiu se nabízejí mnohá témata – formování české národní kultury, rozvoj koncertního života, oddělování a překrývání české a německé kultury v Čechách, oblast lidové písně, wagnerismus a antiwagnerismus, slovanské kulturní snahy ve střední Evropě, vlivy východního ritu, původní česká tvorba a mnohé další. Na tomto místě bylo možné nastínit jen jednotlivé badatelské okruhy; podrobněji budou vybraná témata pojednána v úvodu ke kritické edici celého alba,⁴⁰ kterou průběžně připravuji. V ní budou odborné veřejnosti zpřístupněny všechny v albu obsažené záznamy v kritickém komentovaném přepisu a fototypickém přetisku.

38) *Völkerstimmen (National Songs.)* Sammlung von Volksweisen in deutscher Uebertragungen für eine Singstimme mit Begleitung des Pianoforte von Ludwig Procházka. N. Simrock, Berlin, 1884-1885, No 8481-3, 8500, 8613.

Slavische Volksweisen in deutschen Übertragungen von Ottilie Malýbrok-Stiler, K. Viala, J. Wenzig, V.v. Zdekauer, W. Swoboda etc. für eine Singstimme mit Begleitung des Pianoforte von Ludwig Procházka.

Heft 1.2.3.4.5.6.7. Berlin, Verlag von Ries & Erler, R. 2075 E, R. 2076 E, R. 2077 E, R. 2444 E, R. 2445 E, R. 2792 E, R. 2798 E.

Slavische Reigen (Slovanské reje) für Pianoforte zu 4 Händen componirt von Ludw. Procházka. Heft 1, 2. Berlin, Verlag Ries & Erler, No. R. 4043 E.

Duetten für zwei Singstimmen nach slowakischen Volksdichtungen mit Begleitung des Pianoforte von Lud. Procházka (Dvojzpěvy k slovům slovenských písní národních s průvodem Piana složil...) Deutsch von Frau O. Malýbrok-Stieler. English words by Mrs John Morgan of Newyork. N. Simrock, Berlin 1885, No 8529.

39) Viz např. Richard Heuberger (56).

40) Vydání kritické edice je připravováno pro rok 2012.

Soupis dopisů a pamětních záznamů obsažených v albu J. L. Procházky

Číslo	Jméno	Profese	Jazyk	Lokace	Datum	Rok
1	Abert Johann Joseph	skladatel	něm.	Stuttgart	18. 11.	1864
2	Abert Johann Joseph	skladatel	něm.	Stuttgart	3. 4.	1870
3	Ambros August Wilhelm	hudební historik	něm.	Wien	17. 5.	1872
4	Ambros August Wilhelm	hudební historik	něm.	Wien	28. 6.	1872–73
5	Ambros August Wilhelm	hudební historik	něm.	s. l.	s. d.	s. a.
7	Arnold Jurij Karlovič	skladatel	něm.	Moskva	1. 2.	1873
8	Arnold Jurij Karlovič	skladatel	něm.	Moskva	12. 3.	1873
6	Augusti A. [?]	tenorista	it.	Praha	16. 6.	1871
	Augusti Giuseppina (viz Vitali-Augusti)					
11	Auspitz-Kolárová Augusta	klavíristka	čes.	Wien	26. 10.	1874
9	Auspitz-Kolárová Augusta	klavíristka	čes.	Wien	23. 3.	1878
10	[Auspitz]-Kolárová Augusta	klavíristka	čes.	Wien	4. 4.	s. a.
12	Bella Ján Levoslav	skladatel	slov.	Praha	28. 9.	1873
13	Bella Ján Levoslav	skladatel	slov.	Kremnica	7. 10.	1875
14	Bella Ján Levoslav	skladatel	slov.	Kremnica	23. 1.	1876
15	Besekirski G.	skladatel	něm.	Praha	13.11.	1869
16	Bezděka František Rudolf	skladatel	čes.	Písek	25. 2.	1862
17	Brandt-Görtz Mathilde	zpěvačka	něm.	Hamburg	2. 2.	1886
18	Breitner Louis	klavírista	franc.	s. l.	s. d.	1872–73
19	Bubeníčková Emilie	zpěvačka	čes.	Praha	23. 11.	1866
20	Bülow Hans von	klavírista, dirigent	něm.	München	5. 2.	1866
21	Bülow Hans von	klavírista, dirigent	něm.	München	18. 2.	1866
22	Bülow Hans von	klavírista, dirigent	něm.	München	6. 4.	1866
23	Bülow Hans von	klavírista, dirigent	něm.	München	4. 5.	1866
24	Bülow Hans von	klavírista, dirigent	něm.	Basel	1. 11.	1866
25	Bülow Hans von	klavírista, dirigent	něm.	Hamburg	21. 11.	1887
26	Chiomi Emilie	zpěvačka	it.	Praha	6. 12.	1877
27	Čech Adolf	dirigent	čes.	Praha	15. 5.	1885
108	Černý František	skladatel	čes.	[Praha]	s. d.	s. a.
28	Dulęba József (Józef)	skladatel	pol.	Praha	18. 2.	1863
29	Dvořák Antonín	skladatel	čes.	Praha	19. 9.	1874
30	Dvořák Antonín	skladatel	čes.	[Praha]	15. 1.	1880
31	Dvořák Antonín	skladatel	čes.	Praha	20. 11.	1886
32	Dvořák Antonín	skladatel	čes.	Praha	20. 3.	1887

33	Eitner Robert	hudební historik	něm.	Berlin	4. 5.	1875
34	Esipova Annette Nikolajevna	klavíristka	rus.	Praha	12. 5.	1878
35	Fabián Josef	dirigent	čes.	Praha	11. 8.	1864
36	Famincin Alexander	skladatel	něm.	Sankt-Peterburg	10. 5.	1870
37	Famincin Alexander	skladatel	rus.	Sankt-Peterburg	24. 4.	1883
38	Fibich Zdeněk	skladatel	čes.	s. l.	12. 9.	1873
39	Fischer Adolf[?]	violoncellista	fr.	[Hamburg]	17. 10.	1885
40	Fischer Adolf[?]	violoncellista	fr.	Hamburg	18. 10.	1885
41	Fischer Adolf[?]	violoncellista	fr.	Leipzig	15. 1.	1886
89	Fitingov-Šel Boris Alexandrovič	hudebník	rus.	Praha	25. 10.	1875
42	Förchtgott[-Tovačovský] Arnošt	skladatel	čes.	s. l.	s. d.	s. a.
	Förchtgott (viz Tovačovský-Förchtgott)					
44	Frič Josef	spisovatel	čes.	Paris	9. 11.	1864
43	Galicyn Jurij Nikolajevič, kníže	dirigent	rus.	[Praha]	28. 6.	1870
45	Goldmark Karl	skladatel	něm.	Gmünden	18. 5.	1878
46	Goldmark Karl	skladatel	něm.	Gmünden	28. 5.	1878
47	Goldmark Karl	skladatel	něm.	Wien	18. 11.	1878
49	Górski Władysław	skladatel	pol.	Praha	28. 5.	1870
48	Gura Eugen	zpěvák - barytonista	něm.	München	26. 9.	1887
50	Harrach Jan hrabě	politik	čes.	Praha	17. 1.	1864
51	Hartmann Ludwig	hudební kritik	něm.	Dresden	16. 10.	1882
52	Hartmann Ludwig	hudební kritik	něm.	Dresden	s. d.	s. a.
53	Heřmánek Hypolit	virtuos na harmonium	čes.	[Žamberk]	7. 11.	s. a.
54	Heuberger Richard	skladatel	něm.	Graz	1.-3. 3.	1876
55	Heuberger Richard	skladatel	něm.	Wien	28. 4.	1885
56	Heuberger Richard	skladatel	něm.	Wien	19. 7.	1885
57	Heuberger Richard	skladatel	něm.	Wien	s. d.	s. a.
58	Horn Eduard	skladatel	něm.	s. l.	24. 3.	1876
59	Horn Eduard	skladatel	něm.	Wien	19. 4.	1876
60	Hórník Michal	kněz	čes.	Bautzen	1. 2.	1883
61	Jablonský Boleslav	básník	čes.	Kraków	18. 6.	1872
62	Jeltsch Karl (Charles)	klavírista	něm.	Paris	20. 4.	1874
63	Joachim Amalie	zpěvačka	něm.	Berlin	3. 11.	1884
64	Joachim Amalie	zpěvačka	něm.	Praha	21. 1.	1886
65	Jiránek Josef	klavírista	čes.	s. l.	2. 5.	1877
67	Kään Jindřich z Albestů	skladatel	něm.	Praha	5. 3.	1870

66	Kään Jindřich z Albestů	skladatel	něm.	Lány	28. 1.	[1876-79]
68	Kienzl Wilhelm	skladatel	něm.	Praha	29. 5.	1876
	Kolárová viz Auspitz-Kolárová					
70	Kopta Václav	houslista	čes.	München	13. 12.	1886
69	Kossuth Gyula	?	maď.	Praha	9. 3.	1865
71	Krause Emil	hudební kritik	něm.	Hamburg	30. 5.	1885
72	Krebs Mary	klavíristka	něm.	Praha	5. 3.	1874
73	Křížkovský Pavel	skladatel	čes.	Brno	24. 4.	1861
74	Křížkovský Pavel	skladatel	čes.	s. l.	28. 5.	1861
75	Laub Ferdinand	houslista	čes.	s. l.		[1870-74]
76	Leger Louis	filolog	fr.	Paris	s. d.	[1864]
77	Leger Louis	filolog	fr.	Praha	7. 10.	1866
78	Leger Louis	filolog	fr.	Praha	16.10.	1867
49	Leger Louis	filolog	fr.	Praha	20.12.	1871
79	Lenz Leopold	basbarytonista	fr.	s. l.	s. d.	ante 1862
80	Liszt Franz	klavírista a skladatel	něm.	Roma	31. 1.	1866
81	Liszt Franz	klavírista a skladatel	něm.	Budapest	7. 3.	1875
82	Lukes Jan Ludevít	tenorista	čes.	Praha	18. 6.	1863
83	Mánés Josef	malíř	něm.			s. a.
84	Mánés Josef	malíř	čes.	s. l.	s. d.	[1866-71]
85	Machwitz Justyna	zpěvačka	pol.	[Praha]	6. 9.	1871
86	Marchesi Salvatore C. v.	barytonista	něm.	Wien	1. 4.	1870
88	Mayer Wilhelm	klavírista	něm.	Graz	25. 9.	1875
87	Mayer Wilhelm	klavírista	něm.	Graz	24. 3.	1876
90	Měchura Leopold Eugen	skladatel	něm.	Otín	5. 12.	1860
91	Měchura Leopold Eugen	skladatel	něm.	Otín	5. 2.	1863
92	Měchura Leopold Eugen	skladatel	něm.	Otín	11. 12.	1867
93	Měchura Leopold Eugen	skladatel	něm.	Otín	22. 2.	1868
94	Měchura Leopold Eugen	skladatel	něm.	Otín	1. 3.	1868
95	Měchura Leopold Eugen	skladatel	něm.	Otín	9. 3.	1868
96	Měchura Leopold Eugen	skladatel	něm.	Otín	5. 7.	1868
97	Měchura Leopold Eugen	skladatel	něm.	Otín	7. 11.	1868
98	Mihalovich [Ödön Péter Józef de]	skladatel	něm.	Alt Ausee	17. 8.	1885
99	Musiol Robert	hudební publicista	fr.	Röhrsdorf	12. 6.	1888
100	Nilsson Christine	zpěvačka	fr.	Hamburg	s. d.	1885
107	Peka A.	?	čes.	Praha	17. 5.	1864

102	Perfall Karl von	intendant	něm.	München	7. 3.	1866
103	Perfall Karl von	intendant	něm.	München	15. 4.	1866
104	Perfall Karl von	intendant	něm.	München	1. 5.	1866
105	Perfall Karl von	intendant	něm.	München	14. 5.	1866
106	Perfall Karl von	intendant	něm.	München	26. 10.	1866
108	Plotenyi Nándor	houslista	něm.	Praha	12. 2.	1865
109	Popper David	violoncellista	něm.	Hamburg	23. 2.	1880
110	Procházka Ludevít	skladatel	čes.	Hamburg	20. 2.	1884
111	Ptáček František	kapelník	angl.	Hamburg	12. 9.	1880
112	Reményi Eduard	houslista	něm.	Budapest	25. 1.	1865
113	Reményi Eduard	houslista	franc.	Praha	25. 2.	1865
114	Reményi Karl	advokát	něm.	Praha	9. 10.	1865
115	Reményi Karl	advokát	maď.	Praha	9. 10.	1865
116	Remmert Martha	klavíristka	něm.	Praha	12. 2.	1878
117	Ricci Mathilda	zpěvačka	fr.	Praha	8. 5.	1878
118	Riccus August Ferdinand	skladatel, hudební kritik	něm.	Hamburg	20. 2.	1880
121	Riemann Hugo	muzikolog	něm.	Hamburg	18. 6.	1885
119	Richter Hans	dirigent	něm.	s. l.	říjen	1875
120	Richter Hans	dirigent	něm.	Wien	7. 10.	1875
122	Rilke Anna	klavíristka	něm.	Leipzig	prosinec	1876
123	Rubinstein Anton	skladatel	něm.	Petersburg	3. 6.	1874
124	Rubinstein Anton	skladatel	rus.	Hamburg	7. 11.	1879
101	Ruské okteto při svěcení pravoslavného kostela	interpreti	něm.	Praha	18. 8.	1874
125	Ryba Josef	pedagog	rus.	Moskva	s. d.	[1872–88]
126	Sahla Richard	houslista	něm.	Praha	červen	1876
127	Sauret Émile	houslista	franc.	Praha	12. 11.	1877
129	Schulhoff Julius	klavírista	něm.	Dresden	15. 4.	1874
130	Sklenář Josef	právník	čes.	Praha	28. 5.	1888
130	Sklenářová-Malá Otilie	herečka	čes.	Praha	28. 5.	1888
131	Smetana Bedřich	skladatel	čes.	Praha	2. 5.	1877
132	Smetana Bedřich	skladatel	čes.	Jabkenice	26. 12.	1881
133	Smietanski Emil	klavírista	pol.	s. l.	4. 11.	1867
135	Starovoj S.	skladatel	rus.	Praha	26. 12.	1874
136	Stockhausen Julius	zpěvák	něm.	s. l.	15. 2.	1883
139	Suchánek František	skladatel	čes.	Dresden	15. 5.	1861
140	Suchánek František	skladatel	čes.	Dresden	4. 7.	1862

128	Šebor Karl	skladatel	čes.	Wien	26. 10.	1877
137	Štulc Václav	literát, kněz	čes.	s. l.	24. 7.	1868
138	Štulc Václav	literát, kněz	čes.	s. l.	s. d.	[1866]
141	Taborowski Stanisław	houslista	pol.	Praha	25. 5.	1871
142	Thayer Alexander Wheelock	životopisec Beethovenův	angl.	Hamburg	3. 9.	1885
143	Thayer Alexander Wheelock	životopisec Beethovenův	angl.	Trieste	26. 10.	1887
144	Thieriot Ferdinand	skladatel	něm.	Hamburg	září	1880
145	Thieriot Ferdinand	skladatel	něm.	Graz	17. 11.	1880
146	Timanoff Vera	klavíristka	něm.	Berlin	10. 10.	[1872]
147	Timanoff Vera	klavíristka	něm.	Berlin	13. 10.	[1872]
148	Timanoff Vera	klavíristka	něm.	Berlin	23. [10.]	[1872]
149	Timanoff Vera	klavíristka	něm.	[Praha]	12. 11.	1877
150	[Sladovník] Tomáš	kněz	čes.	Linz	17. 8.	1870
151	Tovačovský [Förchtgott] Arnošt	skladatel	čes.	s. l.	17. 5.	1864
152	Ulm [František]	kritik	něm.	Praha	25. 11.	1866
165	Vacek- Kamenický František Jaroslav	spisovatel	čes.	s. l.	s. d.	[1861]
153	Veit Václav Jindřich	skladatel	čes.	Cheb	11. 2.	1860
154	Veit Václav Jindřich	skladatel	čes.	Cheb	24. 11.	1860
155	Veit Václav Jindřich	skladatel	čes.	Cheb	26. 2.	1861
156	Viala Carl	zpěvák	něm.	[Berlin]	9. 2.	1876
157	Viala Carl	zpěvák	čes.	[München]	s. d.	s. a.
159	Vitali-Augusti Giuseppina	zpěvačka	it.	Praha	16. 6.	1871
158	Vlasov Vladimir	dirigent	rus.	Praha	12. 7.	1868
160	Vojáček Hynek	skladatel	čes.	Petersburg	8. 6.	1865
161	Vorel Josef	skladatel	čes.	Zdice	8. 7.	1861
162	Vorel Josef	skladatel	čes.	Zdice	17. 12.	1864
163	Vorel Josef	skladatel	čes.	Zdice	29. 12.	1864
164	Vorel Josef	skladatel	čes.	Zdice	23. 10.	1872
166	Wieniawski Joseph	klavírista	něm.	Berlin	18. 1.	1875
82	Żeleński Władysław	skladatel	pol.	Praha	30. 4.	1863
167	Żeleński Władysław	skladatel	pol.	Warszawa	26. 1.	1873
168	Zellner Leopold Alexander	skladatel	něm.	Wien	13. 1.	1866
134	Zograff Alexandra von	klavíristka	rus.	Praha	22. 3.	1873
169	Ženíšek František	malíř	čes.	Praha	29. 4.	1885

Jan Ludevít Procházka and His Contacts in the World of the Arts¹

JANA VOJTĚŠKOVÁ

This study is based on an important source held by the Czech Museum of Music – an album (shelf mark NM-ČMH, G 13627) containing 169 letters and commemorative inscriptions addressed to the prominent Prague musical journalist and organizer Jan Ludevít Procházka. The correspondence includes valuable information both from the domestic environment in the period following the ‘October Diploma’ of 1860, when modern Czech culture was being formed, and from Hamburg and Dresden where Procházka began promoting Czech music in 1879. The letters illustrate international contacts and the contexts of Czech music during the second half of the nineteenth century. Rounding out the study is a table listing all the items in the album alphabetically according to the names of the writers.

Jan Ludevít Procházka – Antonín Dvořák – Bedřich Smetana – Franz Liszt – Hans von Bülow – Karl Goldmark – Leopold Eugen Měchura – Marta Procházková – Ján Levoslav Bella – Czech music in the second half of the nineteenth century – correspondence

In 1908, on the occasion of the twentieth anniversary of the death of Ludevít Procházka, a lengthy article about him was published in the journal *Hudební revue* (Musical Review) with the title ‘První apoštol hudby Smetanovy’ (The First Apostle of the Music of Smetana). Its author, Jan Loewenbach,² dedicated it ‘to the memory of a man without whom Smetana’s art would scarcely have achieved so soon the triumph that became an epoch in modern Czech music.’³ Loewenbach highlighted Procházka’s contributions to the development of musical life in Prague, concentrating especially (as indicated by the title) on his significance in promoting the music of Smetana – which was oriented toward modern trends underway in Europe at large during his time and came up against harsh criticism in the conservative domestic environment. Before this first extensive evaluation of Procházka, his importance was emphasized in an obituary by

1) This study was written as part of a grant project of the National Museum, supported by the Ministry of Culture, to prepare a critical edition of the Procházka album herein described. I should like to thank all those who have helped me in preparing both the edition and this study, especially David R. Beveridge, Jana Fojtíková, Jarmila Gabrielová, Milan Pospíšil, Vlasta Reittererová, and Dagmar Štefancová.

2) Also spelled Löwenbach – see note 35.

3) LOEWENBACH, Jan: ‘První apoštol hudby Smetanovy’, *Hudební revue*, Vol. 1 (1908), No. 7, pp. 329-55.

Otakar Hostinský,⁴ who called him an unusually well-educated man with a penetrating spirit and rare power of judgement, a man who had stood for many years at the forefront of Czech musical life and bravely defended Smetana’s ideal of modern Czech national music.

The year 1908 also saw another significant event pertaining to Procházka: one of the most valuable private music collections in the Austro-Hungarian Empire – that of Friedrich Donebauer – was sold in the Stargardt auction house in Berlin. Among the precious items on sale was an album containing 170 letters Procházka had received from important figures in music and in the arts generally. Because public institutions did not have the needed funds at the time, a substantial portion of Donebauer’s collection passed into the private ownership of the industrialist Richard Morawetz.⁵ Not until 2003 was the Procházka album purchased from Morawetz’s heirs by the Ministry of Culture of the Czech Republic – for the Czech Museum of Music (as part of the National Museum), in whose collections it has been deposited since that time.

Jan Ludevít Procházka⁶ (1837-88) was one of the major figures in Prague musical life during the 1860s and 1870s, active as a pianist, composer, conductor, pedagogue, music critic, editor, and concert presenter. After moving to Hamburg in 1879 he contributed substantially to promotion of Czech music abroad.⁷

Procházka came to Prague to pursue his studies in 1854. At the wish of his father he studied law, and earned the title JUDr. (*Juris utriusque doctor*, i.e. doctor of both laws, originally meaning civil and church law). But his great love was music. After the fall

4) *Dalibor*, Vol. 10 (1888), No. 33 (p. 262), No. 37 (pp. 294-95), No. 38 (p. 303), and No. 39 (pp. 310-11); unsigned, but the obituary was essentially taken from the journal *Světovzor* (World View), where Hostinský is named as author.

5) In March 1939 Morawetz fled from Czechoslovakia, leaving his collections in Bohemia. After the war the Communists confiscated all his possessions; works of visual art were deposited in the National Gallery, and other items in the literary archive of the National Museum. After the ‘Velvet Revolution’ of 1989 Morawetz’s former possessions were restituted to his heirs under the condition that Czech institutions must be given preferential rights to acquire items pertaining to Czech culture before their removal from the country.

Today the Morawetz music collection consists of correspondence, other items of non-musical notation, iconographic material, musical manuscripts, and posters and programs for theatrical performances and concerts. Items pertaining to music in the Morawetz collection were described in 1962 by Milan Poštolka in *Časopis Národního muzea* (The Journal of the National Museum), so the public was informed about the collection, but the collection itself was not catalogued and made available to researchers.

6) Also written Procháška or Prohaska, Johann Ludwig.

7) ČERNÝ, Miroslav: ‘Procházka Jan Ludevít’, in *Československý hudební slovník osob a institucí* (Czechoslovak Musical Dictionary of Persons and Institutions), Vol. 2, Státní hudební vydavatelství, Prague 1965, p. 370. OTTLOVÁ, Marta: ‘Procházka, Jan Ludevít’, in *Die Musik in Geschichte und Gegenwart*, Personenteil, Bd. 13, Bärenreiter, Kassel, s. a., pp. 955-56. REITTEREROVÁ, Vlasta: ‘Procházka Jan Ludevít’, in *Hudební divadlo v českých zemích* (Musical Theatre in the Czech Lands), ed. Jitka Ludvová et al., Divadelní ústav and Academia, Prague 2006. REITTEREROVÁ, Vlasta: ‘Procházka Jan Ludevít’, in *Český hudební slovník osob a institucí* (Czech Musical Dictionary of Persons and Institutions), on the internet at <http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/> (accessed 28 July 2011). *Ludevít Procházka. Slavná doba české hudby. Výbor z kritik a článků* (L.P.: The Glorious Era of Czech Music – A Selection from his Reviews and Articles), ed. Miloslav Nedbal, Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Prague 1958, 281 pp.

of the absolutist regime of Alexander Bach in 1860, with the consequent loosening of restrictions on activities and organizations focused on Czech nationality and the Czech language, Procházka devoted himself very intensively to the work of artistic societies. He was one of the founding leaders of Prague's Hlahol ('Joyful Noise') choral association and of the Umělecká beseda (Artists' Society). During the mid-1860s he established himself as an important music critic. In November 1865 he took over from Smetana the music column of *Národní listy* (National News). Five years later he founded the first modernly-oriented musical periodical in the Czech lands – *Hudební listy* (Musical News) – and after another three years he founded a pro-Smetana journal called *Dalibor* (the title character in one of Smetana's operas) whose first two volumes (through 1874) he edited. Less well-known is that he also contributed to the music column of the German-language *Politik*.⁸ For almost two decades he engaged in very intensive and multifaceted activities in Prague.

In 1866 Procházka founded the mixed chorus of the Artists' Society, which he himself conducted. An innovation he established were the 'Historical Concerts', presenting works by Renaissance and Baroque composers then unknown to the public. In 1870 the repertoire of these concerts was expanded to include church music by contemporary composers, and the series was henceforth called *Musica sacra*. Unfortunately the Artists' Society mixed chorus was discontinued that year, and along with it the performances of early music which had been remarkable for their time. However, Procházka did not abandon choral conducting for long. He became music director of the newly-established Russian Orthodox church in Prague in 1874, then three years later of the Jednota svatovítská (St. Vitus Union). In these capacities, too, he strove to present interesting performances – for example with the Jednota he performed Schumann's *Requiem*.

In 1871 Procházka introduced a series of 'Volné hudební zábavy' (Free Musical Entertainments), which were organizationally less demanding; these concerts focused on new music and included performances of songs, chamber music, and arrangements of symphonic works for piano four hands. That year in *Hudební listy* he called upon composers to present their new works in this forum. Thus Praguers had the opportunity to acquaint themselves with new pieces by Smetana, Dvořák, Fibich, Bendl, Blodek, Šebor, Křížkovský, Rozkošný, and other Czech composers as well as works by composers from Russia and Poland.

During the 1870s Procházka's activities expanded into other spheres as well. In 1871 he was one of the founders of the Hudební matice (Musical Fund) of the Artists' Society, focused originally on publication of piano-vocal reductions of Czech operas. Then in 1874 he and František Ladislav Rieger established the music division of the Museum of the Kingdom of Bohemia, which became the foundation of the collections of today's Czech Museum of Music. And two years later he gave the impulse for foundation of the bicultural (Czech and German) Society for Chamber Music, of which he served as executive agent until his departure for Hamburg.

⁸) That was in 1877, two years before his move abroad. His reviews are signed 'P'.

In the second half of the 1870s Procházka was forced to restrict his activities. Smetana and Hostinský left Prague, and the original incarnation of the periodical *Dalibor* folded. Procházka's relation to the City of Prague, which was led by the 'Old Czech' party, was not the best because of his friendly relations with the 'Young Czechs'. Under these circumstances he and his family moved in 1879 to Hamburg, where his wife Marta obtained a regular engagement with the opera company. In Hamburg Procházka became director of the Tonkünstlerverein (Society of Musical Artists), served as a professor of piano at the conservatory, owned a prospering musical institute, and vigorously promoted Czech music. As is well known, he acquainted residents of Hamburg with many works by Smetana. He then continued supporting Czech music in Dresden, where he moved with his family for one season because of an engagement taken there by his wife. His remaining years were spent in Hamburg, where his life's work came to an end relatively early: he died in 1888 having not quite reached the age of fifty-one.

The Procházka album⁹ was most likely assembled after his death, probably with the intent of showing the extraordinarily wide range of contacts he maintained during his lifetime with persons in the world of the arts. Though arranged alphabetically (with a few exceptions), and thus lacking continuity as concerns chronology and subject matter, it does provide an interesting picture of Procházka's activities. During the 1860s – a period of renewal for Czech cultural life and of the origin of a large number of singing associations, Procházka concerned himself above all with the composition, performance, and publication of Czech songs and choruses. In addition he devoted much energy to the subscription concerts of the Artists' Society, whose programming and execution he arranged together with Smetana, as well as to concerts of the same organization's mixed chorus. In the 1870s he focused more on composers from Slavic nations generally, especially those from Russia and Poland, whose works he presented in Prague. Also documented from this period is his correspondence with Austrian composers, especially those associated with Graz; in addition we find several letters from Czech composers. After Procházka's move to Hamburg his correspondence shows an intensive effort to promote the works of Czech composers in Germany, as documented by letters from Smetana and Dvořák. During the same period he returned to producing editions of folk songs, and published his own works inspired by folklore as well. Also interesting are his contacts with performers and composers who were not Czech.

Czech Patriotic Songs and Choruses

After the fall of the absolutist regime and proclamation of the 'October Diploma' in 1860, changes occurred in the Czech lands both in public political activities and in the activities

⁹) The album is deposited under the shelf mark NM-ČMH G 13 627 in the non-musical manuscripts collection of the Czech Museum of Music's Music History Division. It has a leather binding with gold embossed lettering and gold edging. On the title page is a photograph of Procházka bearing his original signature. Apart from two letters inserted loosely, the items in the album are pasted onto the pages thereof, numbered in pencil both on the original and on the album page. Today the album contains 169 items. We present a list of its contents, arranged alphabetically according to the names of the writers, in the table at the end of this study.

of associations. Gradually guaranteed by a series of constitutional amendments was the right to protection and cultivation of one's own nationality and language. During this time singing associations were among the most active components of Czech social life. The leading position among them was taken by Hlahol in Prague, founded in 1861. From 1863 to 1865 its choirmaster was Bedřich Smetana, while Ludevít Procházka served as the association's executive agent. Singing associations took part in all events having special importance for Czech society, such as celebrations in 1863 of the thousandth anniversary of acceptance of Christianity in the Czech lands, and the laying of the foundation stone for the National Theatre in 1868. Soon it became evident that a suitable and high-quality repertoire was lacking. Procházka not only exerted major efforts to achieve publication and performance of existing patriotic (Czech) songs and choruses, but also gave major impetus to their composition.¹⁰ He approached prominent Prague composers, but also teachers, pastors, and church music directors in rural regions. However, it was difficult to find high-quality Czech texts. The composers themselves usually did not have sufficient mastery of the Czech language; therefore Procházka, whose Czech was perfect, also maintained contacts with Czech poets and translators. Texts were sent to him by such writers as Boleslav Jablonský (see No. 61 in the table at the end of this study) and František Jaroslav Vacek-Kamenický (No. 165); his good friend P. Václav Štulc (Nos. 137-38) collaborated closely on texts as well.

In 1860 Procházka and Emanuel Meliš prepared an edition of Czech choruses called *Záboj* (the name of a fictive character from Czech medieval history).¹¹ In this connection he corresponded with such composers as Václav Jindřich Veit (Nos. 153-55), František Suchánek (Nos. 139-40), and Josef Vorel (Nos. 161-64). A year later he published a collection of four-part pieces for male voices under the title *Bojan* (the name of a singer in an old Russian legend),¹² and together with František Pivoda the ornamentally-conceived collection *Vesna* (the name of a goddess in Slavic mythology).¹³ Preserved from this period are two lengthy letters (Nos. 73 and 74) from the important Moravian composer Pavel Křížkovský, working in Brno, in which he thanked Procházka for promoting his works and for stimuli for additional compositions. In particular he thanked him for a Prague performance of his chorus *Utonulá* (The Drowned Maiden), whose success

10) Procházka himself also composed patriotic songs – of which his *Kovářská* (Blacksmith's Song) to a text by František Ladislav Rieger was especially popular – as well as choruses, which he assembled in a collection of original four-part pieces for male voices called *Hlahol* (A Joyful Noise), published starting in 1868 by the firm of Vitek and Starý.

11) *Záboj – sbírka původních čtvero zpěvů pro mužské hlasy* (*Záboj – A Collection of Original Four-Part Pieces for Male Voices*), A. Christoph & W. Kuhé (at other times called Marco Berra), Prague 1860, No 1542-1547.

12) *Bojan, sbírka čtyřhlasých mužských směrů* (*Bojan: A Collection of Four-Part Pieces for Male Voices*), Ad. Christoph & W. Kuhé, Prague [1861] – two books.

13) *Vesna – sbírka původních zpěvů pro jeden a dva hlasy s průvodem fortepiana a čtvero zpěvů pro mužský sbor* (*Vesna – A Collection of Original Pieces for One and Two Voices with Piano Accompaniment and of Four-Part Pieces for Male Chorus*), ed. František Pivoda and Ludevít Procházka, Ad. Christoph & W. Kuhé (at other times called Marco Berra), Prague 1861. This collection included Procházka's song for one voice *Pravý Čech* (A True Czech), dedicated to his friend J.L. Lukes, as well as his vocal duet *Čech* (The Czech) and male chorus *Pomoc pro náramnou lásku* (Help for a Great Love).

pleased him. As an expression of his gratitude he provided, without asking any fee, his choruses *Zatoč se, dievča* (Dance, Girl), *Odvedeného prosba* (Plea of the Drafted Man), and *Šohaj černooký* (A Handsome, Dark-Eyed Lad), the first of which was then published in *Vesna*.

Concerts of the Artists' Society

Additional correspondence in the album pertains to the activities of the Artists' Society, founded in 1863 with the goal of 'cultivating the arts', which was understood as meaning arts that were 'decidedly in a national, Czech spirit!' The first chair of the music section was Bedřich Smetana, while Procházka handled organizational matters as executive agent and was also active as a performer. Important enterprises of the Artists' Society in its first years included subscription concerts with programming by Smetana and Procházka, in connection with which Procházka corresponded with composers and performers including some in foreign countries. Johann Joseph Abert (Nos. 1-2) was known in Prague from the time of his studies at the conservatory there. He was pleased that his symphonic poem *Columbus* was chosen for the first subscription concert. An invitation to perform in the second concert was accepted by the Hungarian violinist Eduard Reményi (Nos. 112-13).

The subscription concerts of the Artists' Society did not continue for long, and so Procházka sought new activities. In 1866 he founded the Society's mixed chorus, with which he participated that same year in the magnificent Prague performance of Liszt's oratorio *Die Legende von der Heiligen Elisabeth*. In connection with this performance he corresponded with Liszt himself (No. 80), with the conductor Hans von Bülow (Nos. 20-24) who led the work in Munich shortly before the Prague performance, and with Baron Karl von Perfall (Nos. 102-06), director of music for the Bavarian royal court.

From the letters of Franz Liszt and Hans von Bülow

In the name of the Artists' Society, Bedřich Smetana asked Liszt for permission to perform *Die Legende von der Heiligen Elisabeth*. Liszt responded with an apology, saying he could not send the performing materials on loan to Prague at the requested time because he had promised them to Hans von Bülow who was to perform the work in Munich. After that the score was to make its way to Leipzig, where Liszt had promised it to Franz Brendel for the Tonkünstlerverein. However, he offered a different work for performance in Prague,

Hans von Bülow

Fotografie / Photograph, F. Luckhardt, Wien, nedatováno / undated
NM-ČMH-MBS E XXIV.B / 11b

sending the manuscript of his 'Cyrillus-Hymne' – probably the work titled *Slavimo slavno, slaveni!* (Let Us Celebrate Famous Slavs!)¹⁴ for male chorus and organ, composed for the thousandth anniversary of the arrival of Cyril and Methodius in Great Moravia and premiered on 3 July 1863 in Rome. Liszt wrote that he would be pleased if this work could be performed in a concert of the Artists' Society. He suggested that if an organ was not available woodwind and brass instruments could take over the role of support for the singers, and asked Smetana to provide the instrumentation according to the size of the hall and the chorus (No. 80).

Soon after Liszt's letter, Procházka received an answer from Hans von Bülow as well (No. 20), saying that *Die Legende von der Heiligen Elisabeth* would be performed in the Royal Court Theatre in Munich on 24 February 1866 with a possible repetition on 28 February. By early in March the score could be in Prague. Bülow also recommended that Procházka approach Baron von Perfall, administrative director of the Royal Court Theatre, where manuscript copies of the performing parts were available from the Musikverein in Pest. He thanked the administrative board of the Artists' Society for the invitation to conduct the performance on 20 April in Prague, but regretfully declined. He also doubted that 'abbé' Liszt could undertake the trip from Paris. But in any case he sent Liszt's address. He would be pleased to receive a review of or report on the Prague performance, which he hoped with all his heart would be a success (No. 22).

The performance of Liszt's oratorio in Prague was indeed a great triumph. Smetana conducted the combined orchestras of the two Bohemian provincial theatres (Czech and German) and the choruses of both Hlahol and the Artists' Society – five hundred performers in all. The role of Elisabeth was sung by Emilie Bubeníčková, to whose performance the audience responded with great enthusiasm. *Národní listy* wrote: 'The performance was excellent from the artistic standpoint. [...] Smetana led Liszt's work to victory.¹⁵ There was no reprise of the performance, although the correspondence shows that Procházka and others made great efforts toward that end.

The 'Historical Concerts'

Independent presentations given by the mixed chorus of the Artists' Society included the 'Historical Concerts', in which Procházka led compositions from earlier historical periods by Palestrina, Josquin, and others. In the next phase he expanded this repertoire to include sacred works by his contemporaries and called the series *Musica sacra*. In view of the fact that Europe as a whole experienced the revival of early music only later, these concerts of Procházka may be considered a very remarkable, pioneering enterprise. His interest in early music is also documented by some of the letters in the album. In 1872, via Wilhelm Ambros (No. 3), he mediated contact for Smetana with the Dresden royal librarian Moritz Fürstenau, who provided works by the Czech Baroque composer

14) Cf. MUELLER, R. Charnin and ECKHARDT, M.: *Thematisches Verzeichnis der Werke Franz Liszts* (Munich, in preparation), LW- J16, E 18, cited according to OxfordMusicOnline: http://oxfordmusic.mlp.cz/subscriber/article_works/grove/music/48265pg28#S48265.29 (accessed 28 July 2011).

15) *Národní listy*, 21 April 1866, 'Denní zprávy' (Daily News).

Jan Dismas Zelenka for performance. Procházka also corresponded with Robert Eitner (No. 33), to whom he sent Luyton's *Missa 7 vocum Super Basini* 'Caesar'. In addition Procházka was one of the main organizers of celebrations in 1874 of the centenary of the birth of Václav Jan Tomášek, corresponding with Tomášek's pupils Karl Jeltsch (No. 62) and Julius Schulhoff (No. 129) who lived abroad.

From the letters of Leopold Eugen Měchura

Among the works Procházka performed with the mixed chorus of the Artists' Society were cantatas by his teacher Leopold Eugen Měchura, who is represented in the album by eight lengthy letters (Nos. 90-97) attesting to a close and open relationship between teacher and pupil.¹⁶

Leopold Eugen Měchura (1804-70) came from the family of a Prague lawyer that lived a rich cultural life and operated a well-known Prague salon in which important personages gathered, including for example the historian František Palacký who later became Měchura's brother-in-law. Although Měchura expressed Czech national sentiments starting in 1860, he did not know the Czech language well and was not so bold as to write his letters in Czech. From the correspondence it is clear that Procházka gave Měchura significant encouragement in his compositional endeavours, and he also brought some of his most important works to performance. Already in 1863, soon after foundation of the Artists' Society, he proposed to his teacher that an orchestral work of his could be performed on one of the society's first concerts. Měchura offered his *Fourth Symphony*, but only under the condition that a good orchestra would be available. That performance did not come about. Five years later Procházka and his mixed chorus performed Měchura's cantatas *Štědrý den* (Christmas Eve, to a text by Erben) and *Pohřeb na Kaňku* (Burial on Kaňk, to a text by A.V. Šmilovský). Měchura followed the preparations very attentively and wrote to Procházka his comments on the numbers of performers and reception of the work. He attended the premiere, but because he was shy by disposition he asked not to be addressed publicly as the composer. The premiere was given in a concert of the Artists' Society¹⁷ with three hundred performers under Procházka's baton. After this performance Měchura sent Procházka his cantata *Májová noc* (May Night) and also offered his ballad *Credo mrtvých* (Credo of the Dead).

16) Czech translations of these letters are published in HNILIČKA, Alois: 'Z dopisů Leop. Eug. Měchury Dr. L. Procházkovi' (From the Letters of L.E.M. to Dr. L.P.), *Hudební revue*, Vol. 8 (1919-20), pp. 215-17, 225, and 254-59.

17) 22 Mar. 1868.

Julius Schulhoff

Fotografie / Photograph,
Alophe Succ, Paris, 1868
NM-ČMH č. př. / Acquisition No. 141/67

It was Procházka who recommended for performance his opera *Marie Potocká* (Maria Potocka, based on Pushkin's *The Fountain of Bakhchisaray*); in one of his letters Měchura thanked the administration of the Provisional Czech Theatre for a request that came via Procházka. However, the opera was not staged until 1871, a year after the composer's death.

Měchura also commented in his letters on the works of Richard Wagner. Although he did not agree with all of Wagner's opinions, he had to grant him that he had 'heart and spirit' and that it should be up to Wagner what form he chose.¹⁸ Měchura was also interested in Smetana and his opera *Dalibor*, which provoked contradictory reactions from audiences and critics precisely because of the influence of Wagner (No. 96).

Marta Procházková

Also contributing to Procházka's contacts with artists was his wife Marta, née Reisinger (1849-1903), whom he married in November 1868. Marta Procházková was a very cultured and musically well-educated singer,¹⁹ who showed complete understanding for the activities of her husband and shared in many of them. In the early 1870s she performed in his 'free musical entertainments'. She was the life of the salon in the Procházkas' home at the address Ječná ulice 1833, where leading Czech and foreign musicians gathered. It was often attended by singers such as the Italian sopranos Giuseppina Vitali-Augusti (No. 159) and Mathilda Ricci (No. 117), who scored successes in Prague with their renditions of roles in operas by Verdi. Welcome guests also included the singer Emilia Chiomi (No. 26), a prima donna of Her Majesty's Opera in London, who in June 1878 became the first guest singer from abroad to perform in *Prodaná nevěsta* (The Bartered Bride). The Procházkas were also in contact with Mary Krebs (No. 72), a chamber virtuoso of the King of Saxony, daughter of the composer Karl Krebs, and with Martha Remmert (No. 116), a German pianist, musical pedagogue, composer, conductor, and journalist. Of Polish performers we should mention the violinists Władysław Górski

18) 'Geht mir weg mit dem Idiom der Zukunftsmusik! – Warum soll Wagner nicht erlaubt seyn und n[icht] die Freyheit haben, sich eine eigene Bahn zu treten? – Auch die Cunst muß ihren Constitutionalismus haben, und was that denn der Heros Gluk, als er mit seiner so viel als 20ten Oper den Uebergang zur Oper heutigen Tages bildete? – Nun, wenn ich auch die Ansichten Wagners durchweg nicht billige, so glaube ihm doch Eines zuzusprechen, daß er doch Hertz und Seele hat, und ihm die Form doch frey stehen muß, dieß zu bethätigen. [...] – Wohl gehört zu solchen Cuns[t]täten Wagners nur Gewaltnatur, und diese sollte nicht abgethan werden in dem Urthe[il]sspruche einer Zukunft etz[er]?' (No. 91.)

19) Her voice teacher was Jindřich Pech, brother of Eliška Krásnohorská. In the mid-1870s she also received training in Vienna from the baritone Johann Ress, undoubtedly in association with an attempt on her part to obtain an engagement there.

Giuseppina Vitali Augusti
Fotografie / Photograph, ca. 1860-70
Archiv Národního divadla /
Archive of the National Theatre

(No. 49) and Stanisław Taborowsky (No. 141), the pianist Emil Smietański (No. 133), the singer Justyna Machwitz (No. 85), and the composer Władysław Żeleński (Nos. 82 and 167): all of them were welcome guest of the Procházkas.

Those attending the salon not only received good hospitality but could partake of professional discussions, interesting literature, and beautiful music – many musical works were performed there for the first time. These purposeful contacts with artists had great importance not only for Prague musical life but for dissemination of Czech musical culture abroad. The Procházka album includes a letter from the pianist Anna Rilke (No. 122), later married name Grosser, aunt of the poet Rainer Maria Rilke. She proved her sympathy for Czech culture in 1884 by performing Dvořák's *Piano Concerto in G minor*, Op. 33 in Berlin under the composer's baton.²⁰

Marta Procházková also sang in concerts of the Artists' Society and of the Prague Hlahol chorus. Gradually she accepted operatic roles as well. Her career abroad began in September 1875, when she and her husband visited Vienna. There she had opportunities to perform in a philharmonic concert under the baton of Hans Richter²¹ and a concert in the large hall of the Musikverein. Richter, who maintained written contact with the Procházkas in 1875 (Nos. 119-20), helped Marta to launch her career outside the Czech lands. He hoped she would be offered a regular engagement in Vienna, but this did not come about. In the meantime she developed into an esteemed operatic singer, as attested e.g. by letters from the composer Karl Goldmark (Nos. 45-47) on the occasion of a performance of his opera *Die Königin von Saba* in Prague's New Town Theatre.²² Goldmark, who heard Procházková in person, was convinced that her rendition would be outstanding, given her 'large, splendid voice, mature artistry, and the great intimacy of a deep soul'.²³ She obtained a regular engagement with the Municipal Theatre in Hamburg in 1879, then for one season with the Court Opera in Dresden, from which she returned to Hamburg. She appeared in many roles by composers ranging from Gluck to Verdi (*Aida*, *Leonora* in *Il trovatore*, *Amelia* in *Un ballo in maschera*) and from Mozart (*Donna Anna*, the Countess in *Il nozze di Figaro*) to Wagner (*Senta*, *Elisabeth*, *Brünnhilde*, and others).²⁴

Ján Levoslav Bella

The Slovak composer Ján Levoslav Bella also received strong support from Procházka. They met in person in 1873. Bella's visit to Prague, including contacts with the foremost representatives of Czech artistic life at the time, held such fundamental importance

20) Happenings associated with the performance of Dvořák's concerto are described in her memoirs – GROSSER-RILKE, Anna: *Nie verwehte Klänge*, Otto Beyer, Leipzig-Berlin 1937.

21) 28 Nov. 1875.

22) 25 May 1878.

23) 'Die große herrliche Stimme, die vollende Künstlerschaft, die große Innigkeit eines tiefen Gemüthes, volle Erscheinung [...]' (No. 45).

24) Procházka listed her roles in his diary, which is deposited in the Bedřich Smetana Museum (part of the Czech Museum of Music) under shelf mark A 11, acquisition number 117/2001.

for him that he described it in detail in his autobiography.²⁵ Among other things he remembered the times spent at the Procházkas' home and stimulating conversations there: 'He placed at my disposal scores of both earlier and newer works as well as writings about music, and allowed me admittance to performances, thus completing my musical rebirth.'²⁶ It was thanks to Procházka that Praha listened with interest to Bella's symphonic poem *Osud a ideál* (Fate and Ideal), about which the two men corresponded (Nos. 13-14). Besides a rather large number of songs, Bella sent to Prague his *String Quintet in D minor* as an entry in a competition of the Artists' Society. The jury designated this work as the second best (after a work by Dvořák)²⁷ and it was performed by the quartet of Anton Bennewitz.

Contacts with Artists from Slavic Nations outside the Czech Lands and from Austria

During the 1870s, in the spirit of the pan-Slavic and Russophile movement of the time, Procházka oriented himself above all towards composers from Slavic nations in general (not only Czech), whose works he presented in Prague. Preserved in the album are letters and/or commemorative inscriptions from, among others, Prince Yury Nikolayevich Galitsin (No. 43), Yury Karlovich Arnold (Nos. 7-8, Anton Rubinstein (Nos. 123-24), Alexander Sergeevich Famintsin (Nos. 36-37), Boris Alexandrovich Fitingoff-Shel (No. 89), and the pianists Vera Timanoff (Nos. 146-49), Alexandra Yuryevna Zograff-Dulova (No. 134), and Annette Nikolayevna Esipova (No. 34). During this time Procházka enthusiastically promoted songs of the Slavic nations, arranging them and publishing them in the collections *Slavia* (Slavdom) and *Písně slovanských národů* (Songs of the Slavic Nations).²⁸ The first of these collections contains twenty Czech songs and ten from Russia; it achieved public acclaim, and Procházka did not hesitate to give one 'deluxe copy'²⁹ to the Austrian emperor as a gift for his private library when he visited Prague.

During the same decade Procházka also corresponded with Austrian composers, especially from the area of Graz; these were Wilhelm Mayer (Nos. 87-88), who composed under the pseudonym W.A. Rémy, as well as Wilhelm Kienzl (No. 68), Richard Heuberger (Nos. 54-57), and Ferdinand Heinrich Thieriot (Nos. 144-45).

On the other hand with domestic Czech composers Procházka probably maintained contacts primarily in person, so the album contains only a few of their letters from this period, namely letters from Karel Šebor (No. 128) and Jindřich Kàan (Nos. 66-67).

25) Quotations therefrom may be found in OREL, Dobroslav: 'Ján Levoslav Bella. K 80. narodeninám seniora slovenské hudby' (J.L.B.: For the Eightieth Birthday of the Senior Representative of Slovak Music', in *Sborník filozofickej fakulty University Komenského v Bratislavě* (Compendium of the College of Liberal Arts of Komenský University in Bratislava), Vol. 2, No. 25, Bratislava 1924, which also includes letters from Procházka to Bella.

26) Ibid., p. 43.

27) The *String Quintet in G major*, Op. 77.

28) *Slavia, sbírka národních písní slovanských* (Slavdom: A Collection of Slavic Folk Songs), edited and with piano accompaniment provided by Lud. Procházka, Eduard Grégr, and Ferd. Datel, Prague, October 1874 (2 books). *Písně slovanských národů* (Songs of the Slavic Nations), with piano accompaniment provided by Ludevít Procházka, *Sešit 1. Slovenské* (Book 1: Slovak Songs), F. A. Urbánek, Prague, s. a.

29) According to an entry in Procházka's diary. See note 24.

From Letters of Antonín Dvořák and Bedřich Smetana Sent to Hamburg

Antonín Dvořák was in contact with Procházka for the whole period of the latter's residence in Germany, and from their correspondence we see that Procházka continuously endeavoured to have Dvořák's works performed.³⁰ In the longest item (No. 30), from January 1880, Dvořák thanked Procházka for a letter he had sent him and also for reviews from *Hamburger Nachrichten*³¹ and *Hamburgischer Correspondent* of a performance of his *String Quartet in E flat major*, Op. 51. These reviews inspired Dvořák to reflect on criticism of his works in German-speaking countries, because during that time he had to 'swallow many a bitter pill' especially from critics in Vienna. Thus he was all the more pleased that Hamburg critics wrote about him favourably.³² It is also evident from Dvořák's letter that Procházka had asked him for new piano pieces and was interested in his *String Serenade*, which he wanted to recommend to the conductor of the philharmonic concerts in Hamburg Julius von Bernhuth. Dvořák gave preference to his *Wind Serenade*. He also mentioned his *Violin Concerto*, which he had recently completed. Attesting to the warm relationship between Dvořák and Procházka is not only the opening salutation 'Dear friend' but also the end of the letter, where Dvořák announces that at Easter he will go to Berlin and if at all possible also to Hamburg to visit Procházka – 'to that city where eighteen years ago I travelled as an ordinary performing musician.' Six years later (No. 31) Dvořák recommended Procházka's song collection *Völkerstimmen* to the Novello & Ewer publishing house.³³ The last of Dvořák's letters preserved in the Procházka album (No. 32) pertains to his *Piano Quintet*, Op. 5. Dvořák was unable to find his autograph score and asked Procházka to lend him a manuscript copy he had. This quintet had been premiered in a 'musical entertainment' presented by Procházka in November 1872.³⁴

Procházka also acquainted residents of Hamburg with many works by Smetana – piano pieces, the *Trio in G minor*, the string quartet *Z mého života* (From My Life), and (in arrangements for piano four hands) symphonic poems. The culmination was placement of Smetana's opera *Dvě vdovy* (The Two Widows) on the stage of the Hamburg opera (as *Zwei Witwen*) on 28 December 1881. The only letter from Smetana preserved in the album (No. 132) was written shortly before the opening performance of this opera. Associated with it are two letters from Procházka.

30) Dvořák's letters to Procházka are published in *Antonín Dvořák. Korespondence a dokumenty* (A.D.: Correspondence and Documents), ed. Milan Kuna, Editio Bärenreiter, Prague 1987-2004: Vol. 1, pp. 196-99; Vol. 2, pp. 211 and 231. However, the editors did not have the originals available but rather only their previous transcriptions in *Antonín Dvořák přátelům doma* (A.D. to Friends at Home), ed. Otakar Šourek, Prague-Brno 1941, pp. 21-22, 105, and 109.

31) The critic August Ferdinand Riccius (1819-86) was in contact with Procházka and a month later thanked him for an invitation to a concert (No. 118).

32) See TAUEROVÁ, Jarmila: 'Tausendmal Dank! Tisícere díky!' (Tausendmal Dank! A Thousand Thanks!), *Musicalia*, Vol. 3 (2011), Nos. 1-2, 2011, pp. 64-74.

33) In the end they were published by Simrock in Berlin.

34) Besides these letters, the Procházka album also includes a commemorative musical inscription by Dvořák dated 19 Sept. 1874 with a quotation from the beginning of his *Nocturne No. 2* (No. 31/2 in Jarmil Burghauser's thematic catalogue of Dvořák's works).

The content of this correspondence is known in the context of literature on Smetana,³⁵ but perhaps it will not hurt to describe it here as a reminder of Procházka's activities on Smetana's behalf. Procházka invited Smetana to Hamburg for the opening of *Dvě vdovy*, but Smetana refused to come for both financial and health reasons. After the fire in the National Theatre he was not in good psychic condition. He wrote that his 'distressed mind now almost resembled despondency.' He had suffered a major financial loss by not receiving his fee for performance of the opera *Libuše*, nor did the festive hundredth performance of *Prodaná nevěsta* or the premiere of his newest opera *Čertova stěna* (The Devil's Wall) take place. He was also disappointed that 'Pollini has taken everything for *Dvě vdovy* – the performance, the right of ownership, duplication, printing, etc.' Smetana was glad that Procházka would attend the opening. He also thanked him for promoting his music in Dresden, and suggested three of his symphonic pieces for performance: *Vyšehrad*, *Vltava*, and the prelude to *Libuše*.

Procházka informed Smetana about the success of *Dvě vdovy* in Hamburg in a letter of 31 December 1881. He considered it very fortunate that the opera was reviewed for *Dresdner Nachrichten* by the important critic Ludwig Hartmann, and also that it was seen by the head of the publishing house Ed. Bote & G. Bock, which later published the work. It is not difficult to guess who invited both these men to attend the performance.³⁶ Together with Hartmann, Procházka also strove to achieve a production of *Prodaná nevěsta* (The Bartered Bride) in Dresden, where however only the overture was performed, in 1882.

Work in Hamburg

The above-mentioned Bernhard Pollini (Bernhard Baruch Pohl),³⁷ impresario of the Hamburg opera, was one of the leading figures in Hamburg musical life with whom Procházka maintained contacts. Procházka negotiated with him on Smetana's behalf concerning *Dvě vdovy*. From a letter of Adolf Čech (No. 27) we know that he also negotiated with Pollini on behalf of Prague's National Theatre with respect to a performance of Karl Goldmark's *Die Königin von Saba*. Čech wrote:

Die Königin von Saba is so battered [performed too frequently] in the German theatre [in Prague] that it [the National Theatre] wants to give the opera only because of its [the theatre's] reputation, not expecting any great proceeds. If he [Pollini] doesn't give it for the price (1000 Marks), let him keep it.

Other musicians also turned to Procházka concerning negotiations with Pollini. The Hungarian composer Ödön Péter Józef de Mihalovich wrote to Procházka (No. 98) asking him to speak on his behalf to Pollini and Joseph Sucher, conductor of the Hamburg opera

35) Smetana's letter and those of Procházka are published in *Bedřich Smetana a Dr. Lud. Procházka. Vzájemná korespondence* (The Correspondence of B.S. with Dr. L.P.), ed. Jan Löwenbach, Umělecká beseda, Prague 1914, pp. 70ff.

36) Besides this letter the Procházka album also includes a commemorative musical inscription dated 2 May 1877 giving an excerpt from Act I of *Libuše* with the heading 'Chrudoš seeks his beloved among the girls.'

37) 1838-97.

company, about his opera *Wieland* whose score had been lying ignored in Hamburg for two years.

The broader circuit of Procházka's contacts included other conductors besides Sucher, such as Julius von Bernhut and the conductor of the Dresden opera Ernst Edler von Schuch. Among Procházka's Hamburg correspondence we also find another letter from Hans von Bülow (No. 25), whom as we have seen the addressee had known since the 1860s.

Procházka and his wife associated mainly with musical performers, as attested by inscriptions in the album made by the cellists David Popper (No. 109) and Adolf (?) Fischer (Nos. 39-41), the Swedish soprano Christine Nilsson (100), and the Austrian alto Amalie Joachim (63-64) – wife of the violin virtuoso Joseph Joachim.

Music critics and theorists who had contacts with Procházka included the above-mentioned Ludwig Hartmann (Nos. 51-52), August Ferdinand Riccius (No. 118), and Emil Krause (No. 71). Also preserved in the album is a letter from Hugo Riemann (121), who was working in Hamburg at that time. And in Hamburg Procházka met Beethoven's American biographer Alexander Wheelock Thayer (142-43).

While in Germany during the 1880s Procházka renewed his work with Slavic folk songs, publishing collections of them in German translation (*Völkerstimmen* and *Slavische Volksweisen*) as well as collections of his own pieces inspired by folklore (*Duetten* and *Slavische Reigen*). Some of these collections include texts in English as well.³⁸ Naturally these publication projects are reflected in his correspondence.³⁹ He dedicated some songs to German performers, who thanked him for them in writing – Eugen Gura (No. 48) and Mathilda Brandt-Görtz (No. 17). Folk songs published by Procházka also captured the interest of the baritone Julius Stockhausen (136). And Procházka's own songs even persuaded Robert Musiol (99) to include their composer in his musical lexicon. Procházka was also interested in Lusatian songs; Michal Hórník sent him a collection of them in the hope that he might publish them.

38) - *Völkerstimmen* (National Songs.) [The title given thus, in both German and English; 'National Songs' should be understood as meaning folk songs.] *Sammlung von Volksweisen in deutscher Uebersetzungen für eine Singstimme mit Begleitung des Pianoforte von Ludwig Procházka*. N. Simrock, Berlin, 1884-85, No 8481-3, 8500, 8613.

- *Slawische Volksweisen in deutschen Übertragungen von Ottilie Malýbrok-Stiler, K. Viala, J. Wenzig, V.v. Zdekauer, W. Swoboda etc. für eine Singstimme mit Begleitung des Pianoforte von Ludwig Procházka*. Heft 1.2.3.4.5.6.7. Berlin, Verlag von Ries & Erler, R. 2075 E, R. 2076 E, R. 2077 E, R. 2444 E, R. 2445 E, R. 2792 E, R. 2798 E.

- *Slavische Reigen* (Slovanské reje) [Slavic Revelries] *für Pianoforte zu 4 Händen componirt von Ludw. Procházka*. Heft 1, 2. Berlin, Verlag Ries & Erler, No. R. 4043 E.

- *Duetten für zwei Singstimmen nach slowakischen Volksdichtungen mit Begleitung des Pianoforte von Lud. Procházka* (*Dvojzpěvy k slovům slovenských písní národních s průvodem Piana složil [...] [Duets to Words of Slovak Folk Songs with Piano Accompaniment by L.P.] Deutsch von Frau O. Malýbrok-Stieler. English words by Mrs John Morgan of New York. [The previous sentence given thus, in English.]* N. Simrock, Berlin 1885, No 8529.

39) See e.g. Richard Heuberger (No. 56).

The Procházka album provides rich material for study of the history of culture in the second half of the nineteenth century, pertaining not only to music. Many topics call for more detailed study – among others folk song, the formation of Czech national culture, the development of concert life, the separation and overlapping of Czech and German cultures in Bohemia, Wagnerism and Anti-Wagnerism, Slavic cultural endeavours in central Europe, influences of the eastern rite, and original Czech musical works. Here it has been possible only to sketch particular realms of research; selected topics will be discussed in greater detail in the introduction to a critical edition of the whole album I am preparing,⁴⁰ which will present all the texts it contains in facsimile as well as in transcription with critical commentary.

Table of Letters and Commemorative Inscriptions in the J.L. Procházka Album

No.	Name of writer	Profession	Language	Location	Date	Year
1	Abert Johann Joseph	composer	German	Stuttgart	18 Nov.	1864
2	Abert Johann Joseph	composer	German	Stuttgart	3 April	1870
3	Ambros August Wilhelm	music historian	German	Vienna	17 May	1872
4	Ambros August Wilhelm	music historian	German	Vienna	28 June	1872-73
5	Ambros August Wilhelm	music historian	German	s. l.	s. d.	s. a.
7	Arnold Yury Karlovich	composer	German	Moscow	1 Feb.	1873
8	Arnold Yury Karlovich	composer	German	Moscow	12 Mar.	1873
6	Augusti A. [?]	tenor	Italian	Prague	16 June	1871
	Augusti Giuseppina (viz Vitali-Augusti)					
11	Auspitz-Kolárová Augusta	pianist	Czech	Vienna	26 Oct.	1874
9	Auspitz-Kolárová Augusta	pianist	Czech	Vienna	23 Mar.	1878
10	[Auspitz]-Kolárová Augusta	pianist	Czech	Wien	4 April	s. a.
12	Bella Ján Levoslav	composer	Slovak	Prague	28 Sept.	1873
13	Bella Ján Levoslav	composer	Slovak	Kremnia	7 Oct.	1875
14	Bella Ján Levoslav	composer	Slovak	Kremnia	23 Jan.	1876
15	Besekirski G.	composer	German	Prague	13 Nov.	1869
16	Bezděka František Rudolf	composer	Czech	Písek	25 Feb.	1862
17	Brandt-Görtz Mathilde	singer	German	Hamburg	2 Feb.	1886
18	Breitner Louis	pianist	French	s. l.	s. d.	1872-73
19	Bubeníčková Emilie	singer	Czech	Prague	23 Nov.	1866
20	Bülow Hans von	pianist, conductor	German	Munich	5 Feb.	1866
21	Bülow Hans von	pianist, conductor	German	Munich	18 Feb.	1866
22	Bülow Hans von	pianist, conductor	German	Munich	6 April	1866
23	Bülow Hans von	pianist, conductor	German	Munich	4 May	1866
24	Bülow Hans von	pianist, conductor	German	Basel	1 Nov.	1866

40) The critical edition is being prepared for publication in 2012.

25	Bülow Hans von	pianist, conductor	German	Hamburg	21 Nov.	1887
26	Chiomi Emilie	singer	Italian	Prague	6 Dec.	1877
27	Čech Adolf	conductor	Czech	Prague	15 May	1885
108	Černý František	composer	Czech	[Prague]	s. d.	s. a.
28	Dulęba Józef (Józef)	composer	Polish	Prague	18 Feb.	1863
29	Dvořák Antonín	composer	Czech	Prague	19 Sept.	1874
30	Dvořák Antonín	composer	Czech	[Prague]	15 Jan.	1880
31	Dvořák Antonín	composer	Czech	Prague	20 Nov.	1886
32	Dvořák Antonín	composer	Czech	Prague	20 Mar.	1887
33	Eitner Robert	music historian	German	Berlin	4 May	1875
34	Esipova Annette Nikolayevna	pianist	Russian	Prague	12 May	1878
35	Fabián Josef	conductor	Czech	Prague	11 Aug.	1864
36	Famintsin Alexander	conductor	German	St. Petersburg	10 May	1870
37	Famintsin Alexander	composer	Russian	St. Petersburg	24 April	1883
38	Fibich Zdeněk	composer	Czech	s. l.	12 Sept.	1873
39	Fischer Adolf[?]	cellist	French	[Hamburg]	17 Oct.	1885
40	Fischer Adolf[?]	cellist	French	Hamburg	18 Oct.	1885
41	Fischer Adolf[?]	cellist	French	Leipzig	15 Jan.	1886
89	Fitingoff-Shel Boris Alexandrovich	musician	Russian	Prague	25 Oct.	1875
42	Förchtgott [-Tovačovský] Arnošt	composer	Czech	s. l.	s. d.	s. a.
	Förchtgott (viz Tovačovský-Förchtgott)					
44	Frič Josef	writer	Czech	Paris	9 Nov.	1864
43	Galitsin Yury Nikolayevich	conductor, prince	Russian	[Prague]	28 June	1870
45	Goldmark Karl	composer	German	Gmünden	18 May	1878
46	Goldmark Karl	composer	German	Gmünden	28 May	1878
47	Goldmark Karl	composer	German	Vienna	18 Nov.	1878
49	Górski Władysław	composer	Polish	Prague	28 Máj	1870
48	Gura Eugen	baritone	German	Munich	26 Sept.	1887
50	Harrach Jan hrabě	politician	Czech	Prague	17 Jan.	1864
51	Hartmann Ludwig	music critic	German	Dresden	16 Oct.	1882
52	Hartmann Ludwig	music critic	German	Dresden	s. d.	s. a.
53	Heřmánek Hypolit	harmonium virtuoso	Czech	[Žamberk]	7 Nov.	s. a.
54	Heuberger Richard	composer	German	Graz	1–3 Mar.	1876
55	Heuberger Richard	composer	German	Vienna	28 April	1885
56	Heuberger Richard	composer	German	Vienna	19 July	1885
57	Heuberger Richard	composer	German	Vienna	s. d.	s. a.
58	Horn Eduard	composer	German	s. l.	24 Mar.	1876
59	Horn Eduard	composer	German	Vienna	19 April	1876
60	Horník Michal	priest	Czech	Bautzen	1 Feb.	1883

61	Jablonský Boleslav	poet	Czech	Kraków	18 June	1872
62	Jeltsch Karl (Charles)	pianist	German	Paris	20 April	1874
63	Joachim Amalie	singer	German	Berlin	3 Nov.	1884
64	Joachim Amalie	singer	German	Prague	21 Jan.	1886
65	Jiránek Josef	pianist	Czech	s. l.	2 May	1877
67	Kään Jindřich z Albestů	composer	German	Prague	5 Mar.	1870
66	Kään Jindřich z Albestů	composer	German	Lány	28 Jan.	[1876-79]
68	Kienzl Wilhelm	composer	German	Prague	29 May	1876
	Kolárová viz Auspitz-Kolárová					
70	Kopta Václav	violinist	Czech	Munich	13 Dec.	1886
69	Kossuth Gyula	?	Hungarian	Prague	9 Mar.	1865
71	Krause Emil	music critic	German	Hamburg	30 May	1885
72	Krebs Mary	pianist	German	Prague	5 Mar.	1874
73	Křížkovský Pavel	composer	Czech	Brno	24 April	1861
74	Křížkovský Pavel	composer	Czech	s. l.	28 May	1861
75	Laub Ferdinand	violinist	Czech	s. l.		[1870-74]
76	Leger Louis	philologist	French	Paris	s. d.	[1864]
77	Leger Louis	philologist	French	Prague	7 Oct.	1866
78	Leger Louis	philologist	French	Prague	16 Oct.	1867
49	Leger Louis	philologist	French	Prague	20 Dec.	1871
79	Lenz Leopold	bass-baritone	French	s. l.	s. d.	ante 1862
80	Liszt Franz	pianist and composer	German	Rome	31 Jan.	1866
81	Liszt Franz	pianist and composer	German	Budapest	7 Mar.	1875
82	Lukes Jan Ludevít	tenor	Czech	Prague	18 June	1863
83	Mánes Josef	painter	German			s. a.
84	Mánes Josef	painter	Czech	s. l.	s. d.	[1866-71]
85	Machwitz Justyna	singer	Polish	[Praha]	6 Sept.	1871
86	Marchesi Salvatore C. v.	baritone	German	Vienna	1 April	1870
88	Mayer Wilhelm	pianist	German	Graz	25 Sept.	1875
87	Mayer Wilhelm	pianist	German	Graz	24 Mar.	1876
90	Měchura Leopold Eugen	composer	German	Otín	5 Dec.	1860
91	Měchura Leopold Eugen	composer	German	Otín	5 Feb.	1863
92	Měchura Leopold Eugen	composer	German	Otín	11 Dec.	1867
93	Měchura Leopold Eugen	composer	German	Otín	22 Feb.	1868
94	Měchura Leopold Eugen	composer	German	Otín	1 Mar.	1868
95	Měchura Leopold Eugen	composer	German	Otín	9 Mar.	1868
96	Měchura Leopold Eugen	composer	German	Otín	5 July	1868
97	Měchura Leopold Eugen	composer	German	Otín	7 Nov.	1868
98	Mihalovich [Ödön Péter Józef de]	composer	German	Alt Ausee	17 Aug.	1885

99	Musiol Robert	music journalist	French	Röhrsdorf	12. 6. 12 June	1888
100	Nilsson Christine	singer	French	Hamburg	s. d.	1885
107	Peka A.	?	Czech	Prague	17 May	1864
102	Perfall Karl von	administrative director	German	Munich	7 Mar.	1866
103	Perfall Karl von	administrative director	German	Munich	15 April	1866
104	Perfall Karl von	administrative director	German	Munich	1. 5. 1 May	1866
105	Perfall Karl von	administrative director	German	Munich	14 May	1866
106	Perfall Karl von	administrative director	German	Munich	26 Oct.	1866
108	Plotenyi Nándor	violinist	German	Prague	12 Feb.	1865
109	Popper David	cellist	German	Hamburg	23 Feb.	1880
110	Procházka Ludevít	composer	Czech	Hamburg	20 Feb.	1884
111	Ptáček František	conductor	English	Hamburg	12 Sept.	1880
112	Reményi Eduard	violinist	German	Budapest	25 Jan.	1865
113	Reményi Eduard	violinist	French	Prague	25 Feb.	1865
114	Reményi Carl	attorney	German	Prague	9 Oct.	1865
115	Reményi Carl	attorney	Hungarian	Prague	9 Oct.	1865
116	Remmert Martha	pianist	German	Prague	12 Feb.	1878
117	Ricci Mathilda	singer	French	Prague	8 May	1878
118	Riccus August Ferdinand	composer, music critic	German	Hamburg	20 Feb.	1880
121	Riemann Hugo	musicologist	German	Hamburg	18 June	1885
119	Richter Hans	conductor	German	s. l.	October	1875
120	Richter Hans	conductor	German	Vienna	7 Oct.	1875
122	Rilke Anna	pianist	German	Leipzig	December	1876
123	Rubinstein Anton	composer	German	St. Petersburg	3 June	1874
124	Rubinstein Anton	composer	Russian	Hamburg	7 Nov.	1879
101	Russian octet for consecra- tion of the Orthodox church	performers	German	Prague	18 Aug.	1874
125	Ryba Josef	pedagogue	Russian	Moscow	s. d.	[1872-88]
126	Sahla Richard	violinist	German	Prague	June	1876
127	Sauret Émile	violinist	French	Prague	12 Nov.	1877
129	Schulhoff Julius	pianist	German	Dresden	15 April	1874
130	Sklenář Josef	lawyer	Czech	Prague	28 May	1888
130	Sklenářová-Malá Otilie	actress	Czech	Prague	28 May	1888
131	Smetana Bedřich	composer	Czech	Prague	2 May	1877
132	Smetana Bedřich	composer	Czech	Jabkenice	26 Dec.	1881
133	Smietaniński Emil	pianist	Polish	s. l.	4 Nov.	1867
135	Starovoj S.	composer	Russian	Prague	26 Dec.	1874

136	Stockhausen Julius	singer	German	s. l.	15 Feb.	1883
139	Suchánek František	composer	Czech	Dresden	15 May	1861
140	Suchánek František	composer	Czech	Dresden	4 July	1862
128	Šebor Karl	composer	Czech	Vienna	26 Oct.	1877
137	Štulc Václav	man of letters	Czech	s. l.	24 July	1868
138	Štulc Václav	man of letters	Czech	s. l.	s. d.	[1866]
141	Taborowski Stanisław	violinist	Polish	Prague	25 May	1871
142	Thayer Alexander Wheelock	Beethoven's biographer	English	Hamburg	3 Sept.	1885
143	Thayer Alexander Wheelock	Beethoven's biographer	English	Trieste	26 Oct.	1887
144	Thieriot Ferdinand	composer	German	Hamburg	September	1880
145	Thieriot Ferdinand	composer	German	Graz	17 Nov.	1880
146	Timanoff Vera	pianist	German	Berlin	10 Oct.	[1872]
147	Timanoff Vera	pianist	German	Berlin	13 Oct.	[1872]
148	Timanoff Vera	pianist	German	Berlin	23. [10]	[1872]
149	Timanoff Vera	pianist	German	[Prague]	12 Nov.	1877
150	[Sladovník] Tomáš	priest	Czech	Linz	17 Aug.	1870
151	Tovačovský [Förchtgott] Arnošt	composer	Czech	s. l.	17 May	1864
152	Ulm [František]	critic	German	Prague	25 Nov.	1866
165	Vacek-Kamenický František Jaroslav	writer	Czech	s. l.	s. d.	[1861]
153	Veit Václav Jindřich	composer	Czech	Cheb	11 Feb.	1860
154	Veit Václav Jindřich	composer	Czech	Cheb	24 Nov.	1860
155	Veit Václav Jindřich	composer	Czech	Cheb	26 Feb.	1861
156	Viala Carl	singer	German	[Berlin]	9 Feb.	1876
157	Viala Carl	singer	Czech	[Munich]	s. d.	s. a.
159	Vitali-Augusti Giuseppina	singer	Italian	Prague	16 June	1871
158	Vlasov Vladimir	conductor	Russian	Prague	12 July	1868
160	Vojáček Hynek	composer	Czech	St. Petersburg	8 June	1865
161	Vorel Josef	composer	Czech	Zdice	8 July	1861
162	Vorel Josef	composer	Czech	Zdice	17 Dec.	1864
163	Vorel Josef	composer	Czech	Zdice	29 Dec.	1864
164	Vorel Josef	composer	Czech	Zdice	23 Oct.	1872
166	Wieniawski Joseph	pianist	German	Berlin	18 Jan.	1875
82	Żeleński Władysław	composer	Polish	Prague	30 April	1863
167	Żeleński Władysław	composer	Polish	Warsaw	26 Jan.	1873
168	Zellner Leopold Alexander	composer	German	Vienna	13 Jan.	1866
134	Zograff Alexandra von	pianist	Russian	Prague	22 Mar.	1873
169	Ženišek František	painter	Czech	Prague	29 April	1885

Přípravný výbor Hlaholu v r. 1860 / Preparatory committee for the Hlahol singing association in 1860:
Jan Ludevít Procházka, Jan Ludevít Lukes (sedící / seated), Karel Bendl, Heřman Přerhof, kníže Rudolf Thurn Taxis (sedící / seated), Ferdinand Heller, Karel Kučera (sedící / seated), Leopold Zvonář
Fotografie / Photograph
NM-ČMH-MBS E XVII/32

Fotografie na následující straně / Photographs on the next page:

1 / Jan Ludevít Procházka

Fotografie / Photograph, Th. Chramosta, Prag, nedatováno / undated
NM-ČMH-MBS E Ia/12

2 / Marta Procházková

Fotografie / Photograph, E. Bieber, Hamburg, 1880
NM-ČMH-MBS 635

3 / Marta Procházková v roli Brunhildy / Marta Procházková in the role of Brunnhilde

Fotografie / Photograph, E. Bieber, Hamburg, 1879
NM-ČMH-MBS E IX/53

4 / Emilia Chiomi v roli Markétky / Emilia Chiomi in the role of Marguerite

Fotografie / Photograph, J. Mulač, Prag, 1878

Archiv Národního divadla / Archive of the National Theatre

1

2

5

6

3

4

7

8

Hudební učebnice z 16. století v Českém muzeu hudby

DAGMAR ŠTEFANCOVÁ

Kolem poloviny 16. století se na pražské univerzitě přednášela *musica* jako poslední ze sedmera svobodných umění a řadila se tak ke gramatice, rétorice, dialektice, aritmetice, geometrii a astronomii, v užším smyslu pak ke třem matematicky uchopitelným a číselně definovatelným vědám tzv. *quadrivia*. Výklad hudební teorie byl především spekulativní (výmluvně patřila do povinné četby i *Musica speculativa* Johanna de Muris z roku 1323), uvažovalo se o zušlechťujícím vlivu hudby.¹ Kromě toho však existovaly moderní humanistické učebnice, které se zabývaly praktickými hudebními otázkami a byly určeny zejména pro potřeby univerzitních přípravek a kolejí stejně jako partikulárních humanistických škol, a to v Praze i mimo ni.² V největším počtu k nám tyto učebnice přicházely z tiskáren významných středoevropských univerzitních měst, např. Norimberku, Lipska, Kolína nad Rýnem, Wittenbergu či Frankfurtu. První česky psané práce o hudební teorii byly vydány v okruhu Jednoty bratrské.³

V Národním muzeu – Českém muzeu hudby (NM-ČMH, ČMH) se hudebněteoretické práce ze 16. století nacházejí ve sbírkové knihovně hudebněhistorického oddělení. Základní informaci o nich podala Kateřina Maýrová,⁴ v současné době probíhá jejich rekatalogizace v systému KpWin SQL.⁵ Badatelům je také k dispozici starý lístkový katalog knihovny, řazený abecedně podle autorů nebo podle názvů, pokud je autor neznámý.⁶ V letošním roce obohatil sbírku historických učebnic nový přírůstek (sign. NM-ČMH D 124), který potřeboval zařadit do celkového kontextu. Při té příležitosti se ukázalo, že některé z našich nejstarších hudebních spisů dosud nebyly přesně identifikovány a nejsou podchyceny ani v mezinárodním katalogu hudebních pramenů RISM,⁷ ačkoliv se jedná

1) Podle Zikmunda Wintra (*O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje*, Matice česká a Jubilejní fond Král. české společnosti nauk, Praha 1899) se např. několik bakalářských tezí v roce 1573 věnovalo vlivu hudby na „zjemnění mysli a vyplenění hříchů a chybn“ (s. 505).

2) *Wenceslai Philomathis Musicorum libri quatuor*, ed. Martin Horyna, KLP, Praha 2003, s. XIII.

3) BLAHOŠLAV, Jan: *Musica to jest Knižka zpěvákům, náležitě zprávy v sobě zavírající*, Jan Günther, Olomouc, 1558 (2. doplněné vydání: Bratrská tiskárna, Ivančice, 1569). JOSQUINUS, Johannes: *Muzyka, tj. zpráva k zpívání náležitá*, Jan Günther [?], Olomouc, 1561.

4) MAÝROVÁ, Kateřina: *Hudební knihovna hudebněhistorického oddělení Muzea české hudby v Praze, její formování a základní profil*, in: *Acta Musaei Moraviae – Scientiae sociales 2000/LXXXV*, s. 195–221.

5) Záznamy jsou dostupné na <http://cmh-opac.nm.cz>.

6) Po retrokonverzi je tento katalog přístupný i na adrese <http://nris.nkp.cz>.

7) *Répertoire international des sources musicales* (RISM), B VI¹⁻² (Écrits imprimés concernant la musique), G. Henle Verlag, München-Duisburg 1971, 1069 s. Údaje jsou již bohužel zastaralé.

Andreas Ornitorchus: *Musice active micrologus*

Tisk / Print, Valentin Schumann, Leipzig, 1519, titulní strana / title page
NM-ČMH 98 B 46 / adl. 2

Fotografie na předcházející straně / Photographs on the previous page:

5 / Leopold Eugen Měchura

Fotografie / Photograph, J. Brandejs, Prag, 1865
NM-ČMH-MBS E XXIVb/39

6 / Mathilda Ricci

Fotografie / Photograph, Agenzia Carozzi, Giornale Asmondeo, Milano, 70. léta 19. stol. / 1870s.
Archiv Národního divadla / Archive of the National Theatre

7 / Boleslav Jablonský

Fotografie / Photograph, J. Brandejs, Prag, ca. 70. léta 19. stol. / ca. 1870s.
NM-ČMH-MBS E Ia 552

8 / Eduard Reményi

Fotografie / Photograph, Č. Hrbek, Klatovy, 1865
NM-ČMH-MBS E XXIVb/32